

छात्र प्रबोधन

सौर आश्विन, शके १९३२

वर्ष ११ अंक १

मूल्य रुपये पंधरा

ज्ञान प्रबोधिनीचे कुमारांसाठी,
कृतिशीलता जोपासणारे मासिक !

छात्र प्रबोधन दीपावली विशेषांक २०१०

दिवाळी अंक - वितरण व्यवस्था

'छात्र प्रबोधन' च्या सभासदांसाठी व दिवाळी अंकाची स्वतंत्रपणे नोंदणी केलेल्या वाचकांसाठी २२ ऑक्टोबरनंतर १०८ केंद्रांवर दिवाळी अंकांच्या वितरणाची व्यवस्था केली आहे. या सर्वांचे पत्ते या अंकात पृष्ठक्रमांक २८ ते ३२ येथे दिले आहेत.

सभासदांपैकी ५०% पेक्षा अधिक सभासद केंद्रांवरून दिवाळी अंक नेत नाहीत, असा आधीच्या वर्षाचा अनुभव आहे. यावर्षी यात बदल व्हावा व सभासदांनी केंद्रांवरून दिवाळीपूर्वी अंक घेऊन जावेत

दिवाळीच्या सुट्टीत फराळाबरोबरच दिवाळी अंकाच्या वाचनाचा आनंद लुटावा.

दिवाळी अंक स्वतः वाचून तो अनेकांना वाचायला द्या. एकत्र बसून काही कथा, कविता, लेख मोठ्याने वाचा. आवडलेल्या कवितांना छान चाली लावा. आवडलेल्या लेखांच्या लेखकांना आवर्जून पत्रे पाठवा. (म्हणून तर त्यांचे पत्ते आपण देत असतो.) आवडलेल्या चित्रांच्या चित्रकारांची पत्रे 'छात्र प्रबोधन'कडे पाठवा. त्यातील कृती, कल्पक भेट करून पाहा.

मराठीबरोबरच 'छात्र प्रबोधन'चे इंग्रजी, ग्रामीण व युवोन्मेष हे दिवाळी अंकही त्यांच्या खास वैशिष्ट्यांसह प्रकाशित होणार आहेत. सर्व अंक एकत्रितपणे सी. डी. वरही उपलब्ध आहेत. याशिवाय यावर्षीही 'छात्रप्रबोधनच्या' मराठी अंकावर आधारित 'बोलके छात्र प्रबोधन'ही (Audio CD) प्रकाशित होणार आहे. याबाबतची अधिक माहिती स्थानिक केंद्रांवर उपलब्ध होईल.

'सृजनाला पंख नवे'

राज्यस्तरीय सादरीकरण स्पर्धा

यावर्षीही 'सृजनाला पंख नवे' ही राज्यस्तरीय सादरीकरण स्पर्धा घेण्यात येणार आहे.

'छात्र प्रबोधन'च्या दिवाळी अंकातील निवडक साहित्यावर आधारित

(नाट्य, नृत्य, गायन, अभिवाचन इ. अभिव्यक्तीच्या विविध माध्यमांमधून) ही स्पर्धा असेल.

फेब्रुवारी मध्ये ही स्पर्धा होईल. स्पर्धेचे परीक्षण शाळेत येऊन किंवा परिसारातील एखाद्या शाळेत केले जाईल.

जास्तीत जास्त विद्यार्थ्यांनी या स्पर्धेत भाग घ्यावा. (तपशील दिवाळी अंकात वाचा.)

आपल्या पत्त्यामध्ये नावात/पत्त्यात ज्हस्व-दीर्घांच्या वा अन्य काही चुका असल्यास किंवा पिनकोड क्रमांक नसल्यास दिवाळी अंक नेताना केंद्रप्रमुखांना त्यांच्याकडच्या यादीमध्ये दुरुस्ती करण्यास सांगावे अथवा स्वतंत्रपणे पत्राने दुरुस्ती कळवावी.

इवली शल्ये रुपती खुपती
मात करू दे त्यांच्यावरती
प्रगल्भतेचे पंख देऊनी
ने ज्योतिर्जगतात

छात्र प्रबोधन

सौर आश्विन, शके १९३२, वर्ष ११ अंक १ [मासिकाचा प्रारंभ : सौर श्रावण शके १९१४
(जुलै-ऑगस्ट १९९२) २१९ वा अंक, वर्ष १९ अंक ३]

संपादक, प्रकाशक, मुद्रक
महेन्द्र सेठिया

कार्यकारी संपादक
जयश्री काटीकर

संपादक मंडळ
महेन्द्र सेठिया
शैलजा देशमुख
नीलिमा करमरकर
दत्ता श्री. टोळ

मुखपृष्ठ
किशोर पगारे

मलपृष्ठ
तेजस्वी भुरके

आतील चित्रे
अमोल भोसले, अभय पुरंदरे,
तेजस्वी भुरके

संपर्क पत्ता
छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी,
५१०, सदाशिव पेठ, पुणे - ४११०३०
☎ (०२०) २४२०७१७४/१७५

ई-मेल
jpcchhatra@rediffmail.com

संकेतस्थळ
www.chhatraprabodhan.org

अं त रं ग

२. संवाद	- महेन्द्र सेठिया
३. कथा... नवे काही उमजले	- डॉ. लीला दीक्षित
८. कृतिपर... आदिवासींची झोपडी	- कु. ऋचा लऊळकर
९. अभ्यासातील अडथळे...	
काही विषयांची भीती वाटते !	- महेन्द्र सेठिया
११. हा खेळ भावनांचा !...१५	
मोगरा फुलला...	- वाच. अनघा लवळेकर
१४. वाचलेच पाहिजे असे काही...	
शिखरावरून	- आर्या जोशी
१६. विज्ञानाशी गट्टी...	- नचिकेत नित्सुरे
१८. कविता... झेपावण्यासाठी...	- आश्लेषा महाजन
१९. हिरवा 'ई' (लाईव्ह)	- प्रसाद सांडभोर
२४. मराठी प्रकल्प ...नवरस...	
२६. विकास बौद्धिक क्षमतांचा... १७	- अमर परांजपे
२८. छात्र प्रबोधन - दीपावली विशेषांकाची वितरण व्यवस्था	
मलपृष्ठ पद्य	- वाच. अनघा लवळेकर

याशिवाय - ही सुभाषितेही लक्षात ठेवा...(१३),
कर्मयोगिनी भगिनी निवेदिता लेखमालेविषयी (१५)

मुखपृष्ठाविषयी - हे चित्र अपारदर्शक रंगात वास्तववादी पद्धतीने काही भागांमध्ये पोस्टर रंगांच्या साहाय्यानेही रंगविले आहे.

'स्वप्नातील रेल्वे माझी आकाशी झेप घेते। धरतीवरली दगडं माझी सवंगडी होती।।

तासन्तास मी माझ्या विश्वात गुंगतो। लोभ, पैसा, माया सारी उधळतो।।'

- किशोर पगारे (उत्तेजनार्थ), नाशिक कलानिकेतन चित्रकला महाविद्यालय, नाशिक)

वार्षिक वर्गणी ₹ १८०/-, द्वैवार्षिक - ₹ ३४०/- त्रैवार्षिक ₹ ५००/- दशवार्षिक - ₹ १,५००/-

या अंकाची किंमत : ₹ १५ पुण्याबाहेरील धनादेशासाठी ₹ २० जादा. घरपोच दिवाळी अंकासाठी प्रतिवर्षी ₹ ४० जादा.

माझ्या अंगणी, अलगद कोणी, सांडावी माणिक मोती। तशीच प्राजक्त-फुले झेलता, व्हावी सुगंधित माती।।

छात्र प्रबोधन : निव्वळ मासिक नव्हे !... विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकसनाची चळवळ !!

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

आवड जोपासणाच्या प्रिय प्रबोधकांनो,

गणेशोत्सवाची धामधूम संपून तुम्ही आता सहामाही परीक्षेच्या तयारीला लागला असाल, हो ना ? 'छात्र प्रबोधन'च्या कार्यालयात ५ दिवाळी अंकांच्या निर्मितीची प्रक्रिया मोठ्या उत्साहात वेग घेत आहे. अनेक वैशिष्ट्यांनी हे सर्व दिवाळी अंक सजताहेत. मला खात्री आहे तुम्हीही हे अंक वाचायला तितकेच उत्सुक असाल.

मागच्या महिन्यात इयत्ता आठवीतल्या काही मुलामुलींशी गप्पा मारायला गेलो होतो. गप्पांचा विषय होता... 'आवड जोपासताना...' खूप मुलामुलींची अशी तक्रार होती की, आम्हाला आमची आवड जोपासायला वेळच मिळत नाही. वेळ मिळालाच तर स्वातंत्र्य मिळत नाही, संधी मिळत नाही. आम्हाला न आवडणाऱ्याच अनेक गोष्टी कराव्या लागतात. तुमच्या बाबतीत पण अशीच परिस्थिती आहे का? मग एक काम करा... खालील ४ गटांमध्ये तुम्ही करत असलेल्या किंवा करत नसलेल्या किमान ५-५ गोष्टींची यादी करायला घ्या.

१. तुम्हाला करायला आवडतात आणि तुम्हाला त्या करताही येतात अशा गोष्टी (त्यासाठी तुम्हाला वेळ, स्वातंत्र्य, संधी, सहकार्य अन् आवश्यक गोष्टी उपलब्ध आहेत.)
२. तुम्हाला करायला आवडतात पण त्या तुम्हाला करता येत नाहीत अशा गोष्टी (वेळ, संधी या अभावी)
३. तुम्हाला करायला आवडत नाहीत पण तुम्हाला कराव्या लागतात अशा गोष्टी
४. तुम्हाला करायलाही आवडत नाहीत आणि तुम्हाला कराव्याही लागत नाहीत अशा गोष्टी

आता तुमची कर्तव्ये, तुमच्या जबाबदाऱ्या कोणत्या असं तुम्हाला वाटतं, (म्हणजे विद्यार्थी, मुलगा/मुलगी, कुटुंबातील सदस्य, समाजातील एक जबाबदार व्यक्ती म्हणून) त्या गोष्टींची एक यादी करायला घ्या. यातल्या काही गोष्टी तुम्हाला आवडतील, काही आवडणार नाहीत; पण तुम्हाला जर ती तुमची कर्तव्ये आहेत असं मनापासून वाटत असेल तर ती तुम्हाला करावीच लागतील, हो ना? कमीत कमी वेळात त्या पूर्ण करून अधिकाधिक वेळ आपल्या आवडीच्या गोष्टींसाठी मिळवण्याचा शक्य होईल तितका प्रयत्न करा. काही आवडीच्या गोष्टी करण्यासाठी पैशांची गरज लागणार असेल अन् ती घरातून पूर्ण होणे शक्य नसेल तर सुट्टीच्या दिवसांमध्ये काम करून, विक्री उपक्रम करून, विविध स्पर्धांमध्ये भाग घेऊन बक्षिसे मिळवून, खाऊच्या पैशांची बचत करून इ. पैकी काही करून स्वावलंबनाने पैशांची सोय करता येईल. ज्या गोष्टींसाठी परवानगी मिळत नसेल तेथे त्यामागची कारणे समजावून घेता येतील. तुमचे म्हणणे योग्य पद्धतीने, योग्य वेळी मांडत राहिलात तर परवानग्या मिळणे सोपे होईल. मुख्यतः शाळेत आणि कुटुंबामध्ये यासाठी काही वेळा तुम्हाला भांडावेही लागेल. क्वचित प्रसंगी चांगल्या गोष्टींसाठी हट्ट, बंडखोरीही करायला हरकत नाही.

आता तुम्हाला आवडणाऱ्या गोष्टी या तात्पुरत्या आनंद देणाऱ्या (उदा. हॉटेलिंग, कॉम्प्युटर गेमस् इ.) आहेत की दीर्घकाळ आनंद देणाऱ्या, तुमच्या विकासासाठी उपयोगी पडणाऱ्या आहेत अशीही वर्गवारी करा अन् दीर्घकाळ आनंद देणाऱ्या, विकासाला उपयोगी होणाऱ्या आवडत्या गोष्टींसाठी अधिक हट्ट धरा.

करून तर बघा असा स्वाध्याय ! स्वतःची खरी आवड काय आहे, आपण कशात रमतो, आजूबाजूच्या गोष्टींचेही आपल्याला भान राहात नाही असं काय आहे? ते इतरांना त्रासदायक अन् स्वतःच्या विकासाला हानीकारक तर नाही ना असा विचार करायला लागलात की खऱ्या अर्थाने तुम्ही तुमची आवड जोपासणारे व्हाल! त्यात येणारे अडथळे कधी कष्टाने, कधी युक्तीने, कधी हट्टाने तुम्ही पार पाडू शकाल.

आपल्या 'खऱ्या' आवडी शोधणं अन् त्या जोपासण्याच्या मधे येणाऱ्या अडथळांवर, मर्यादांवर मात करायला सुरुवात करणं तुम्हाला जमावं यासाठी दसऱ्याच्या निमित्ताने तुम्हाला मनःपूर्वक शुभेच्छा ! दिवाळीच्या सुट्टीत सायकल सहल/गिरिश्रमणासाठी तुमची येण्याची इच्छा पत्र/ई-मेल द्वारा लवकरात लवकर कळवताय ना? त्यावर त्यांचे नियोजन अवलंबून आहे.

सस्नेह तुमचा,

(महेन्द्र सेठिया)

आल्या गेल्या पाखरांसाठी, फांद्यावरती बांधू झुले । ज्यांच्या हाती काटेच काटे, त्यांना आपली चार फुले ॥

।'दात मजबूत राखण्यासाठी दातांची नियमित निगा राखा'। - डॉ. कीर्ती आपटे, येरवडा, पुणे ६ % २६६८४२०१

दाभोळला मामाकडे जायचं हे जवळजवळ नक्की झालं होतं. बाबा दूरवरून यायचेच काय ते कमी होते. कारण घरी आजीजवळ कोण थांबणार हा प्रश्न होता. योगेश उतावीळ झाला होता. शेजारच्या जगदीशला आपल्याबरोबर घेऊन जायचं त्याच्या मनात होतं. तो आईला पुन्हा पुन्हा त्याची आठवण देत होता.

“आई मी पवारांच्या जगदीशला सांगू?”

“त्याचं काय?”

“अगं तो येणार ना आपल्याबरोबर दाभोळला.”

“अरे हो ! विसरलेच मी.”

“पण योगेश, त्याने व्यवस्थित वागायला हवं. त्याला आहे आपल्या श्रीमंतीची घमेंड.

कुणालाही अपमानास्पद बोललेलं मला नाही खपणार. त्याला नीट बजाव.”

“आई, मी कसं बजावणार? आणि तो माझं ऐकेल? तो कुणाचंच ऐकत नाही.”

“म्हणूनच त्याला बजावायला हवं.”

“जाऊ दे ना आई. तो वागेल नीट. तेवढं कळत असेलच की त्याला. त्याची आई सांगेलच की त्याला. मी कधी एकटा गावाला मावशी, आत्या किंवा मामाकडे जातो तेव्हा तू किती सूचना करतेस, ‘योगेश, स्वतःचे कपडे नीट आवरून ठेवायचे; योगेश,

नवे काही उमजले

- डॉ. लीला दीक्षित

आपली कामे आपणच करायची; पदार्थ पाहून मागायचे; पानात टाकायचे नाही; शहाण्यासारखं वागायचं; सर्वांना बरोबर घेऊन खायचं; एकेकटं खायचं नाही, वगैरे...”

“पुरे... पुरे... किती बोलतोस रे, योगेश. येऊ दे जगदीशला. आता झालं समाधान?...”

पुढचे दोन दिवस योगेश आणि जगदीश हवेत उडत होते. जगदीशची जोरात तयारी सुरू होती. बुद्धिबळ, पत्ते, कॅमेरा, मोबाईल, छान इस्त्री केलेले कपडे-सारं पाहून योगेश त्याला म्हणाला,

“जगदीश, आजोबांकडे आहेत बुद्धिबळं.”

“मला दुसऱ्यांकडे मागायला नाही आवडत.”

“आजोबा दुसरे का रे? आणि पत्ते खेळणार केव्हा?”

“मग काय खेळणार तिथे?”

“ते तिथे गेल्यावरच कळेल. जगदीश, इस्त्रीचे कपडे, जीन्स नको घेऊ म्हटलं. कोकणात खूप घाम येतो. हाफपॅट आणि मलमलचे मुंढे. बस्स ! हाच माझा पोशाख असतो तिथे.”

“शी: हाफपॅट काय योगेश. येडच्यापच रे तू. जीन्समध्ये आपण रुबाबदार दिसतो !”

किनाऱ्यावरी बसून पाहावी, सृष्टीची रूपे नवी । सागरउदरी दडलेली ही सर्व गुपिते जाणून घ्यावी ॥

ज्ञान प्रबोधिनीच्या विविध उपक्रमांना शुभेच्छा ! प्रायोजक - डॉ. सौ. प्राची मिलिंद साठे, पुणे

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

“पण रुबाब कशाला...?”
 इतक्यात घरातून आईने हाक मारली. योगेश जगदीशच्या बंगल्यातून आपल्या घरी आला. बाबा येईपर्यंत योगेशने त्याची बॅगमधली रंगपेटी, स्केचबुक, वाचायला पुस्तके घेतली. आणि हो, आजोबांसाठी तयार केलेलं सरप्राईज गिफ्टही आठवणीनं त्यानं बॅगते ठेवलं.

शेवटी बाबा टूरवरून आले आणि योगेश, आई आणि जगदीश पुणे-दापोली गाडीने निघाली. सुट्ट्या सुरू झाल्याने गाडीला गर्दी होती. जगदीश पटकन खिडकी पटकावून बसला. सामान आत नेण्याचे किंवा काही विचारण्याचे नाव नाही. योगेश आणि आई सामानासह आत आले. जगदीशने विचारले,

“काकूऽ माझी बॅग?”

“म्हणजे तू आत नाही आणलीस? मग जा चटकन खाली, घेऊन ये.”

“मी आणतो आई.”

“योगेश, तू खाली बैस.

त्याची बॅग त्यानेच उचलायची.”

“पण मला सवय नाही काकू.”

“आता करायला हवी.”

जगदीशला मनातून राग आला. इतक्यात कंडक्टरने बेल वाजवली. काकूनी शांतपणे जगदीशकडे पाहिले. जगदीश धुसफुसत उठला. कंडक्टरने विचारले.

“कुठे चाललास बाबा?”

“माझी बॅग खाली...”

“कशी रे पोरं तुम्ही... जा पळत...”

जगदीश बॅग घेऊन आला. पोटात शंका. आता आपली खिडकी जाणार. योगेश पुढे झाला. बॅग घेऊन वर रँकवर ठेवली आणि म्हणाला,

“जगदीश, बस खिडकीशी. मज्जा दिसेल तुला. पाहा तरी सहाद्रीचे जंगल.”

“हा का सहाद्री? ही तर टेकडी...”

“आपण कात्रज घाटातून चाललोय. दिसेल तुला नंतर.”
 जगदीशची सारखी खुसखुस चालू होती. नाना तऱ्हेची माणसे अवती-भोवती बसली होती. काही हसतमुख, बरे कपडे घातलेली; तर काही फाटकेतुटके कपडे घातलेली चेहऱ्यावर दीन भाव असलेली. ‘कुठल्या लोकांत येऊन पडलो आपण’ म्हणून जगदीश अस्वस्थ होता. कायम एक पॉश जग तो पाहात आला होता. गाडीतून फिरत होता. हे जग वेगळे होते त्याला. न राहवून तो म्हणाला,

“काकू, आपण गाडीने जायला हवं होतं. कसली ही माणसं !”

“का रे बाबा? माणसांना काय झालं?”

“कसली ही माणसं म्हणजे... घाणेरडी... गरीब...”

“जगदीश, हीच माणसे तुम्हा आम्हाला जगवतात. म्हणजे, हे पागोटीवाले शेतकरी शेतात घाम गाळतात. तेव्हा तुम्ही छान जेवता, आंबे खाता...”

माणसांबाद्दल ही भाषा?”

...आईचा पारा जरा चढलाच.

योगेश म्हणाला,

“आई, जाऊ दे ना.”

मग मात्र दापोली येईपर्यंत आई बोलली नाही. कुठली संस्कृती या मुलांच्या मनात घुसत्येय ! मागे आईने एकदा सहज विचारले होते.

“जगदीश, तुझ्या घरी कोण असते रे?”

“ममा, डॅडी असतात पण थोडे दिवस.”

“फिरती असते का?”

“असेल. मला माहीत नाही.”

“आणखी?”

“पप्पू...”

“धाकटा भाऊ?”

“नाही, काम करतो तो. बाग झाडतो. पाणी घालतो. फर्निचर पुसतो. माझं दप्तर भरतो. बूट पॉलिश करून मला बूट घालून देतो तो.”

“तू नाही करित पॉलिश? आणि बूट कशाला हवेत दुसऱ्याने घालायला?”

“आँटी...”

“अहं...काकू किंवा मावशी...”

“सुशीला स्वयंपाक करते.

सोनेरी चैतन्य असेल कणाकणांत दाटले । आनंदाने सागर हा, लाटांवरती झुले ।।

।।कै. दिनेश बळवंत बापट स्मरणार्थ- श्री. बळवंत गंगाधर बापट, अंधेरी ।।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

राघू बाजारहाट करतो. गाडी चालवतो. चंद्या धुणे-भांडी करते.”

“चंद्या म्हणजे चंदू का?”
जगदीश खो खो हसला.
म्हणाला,
“चंद्या म्हणजे चंद्रिका.
आई तिला चंद्या म्हणते. म्हणून मीही...”

“जगदीश, आपण सर्वांना सन्मानाने हाक मारावी. नोकर असले तरीसुद्धा... आणि तुझे आजी-आजोबा रे?”

“आजोबा नाहीत. आजी वृद्धाश्रमात राहते. आईला नाही आवडत आजी.”

...कसे समजवावे या जगदीशला? आपल्या योगेशपेक्षा वर्षाने तर मोठा... तंद्रीत दापोली आले. दापोलीला अनंतमामा सर्वांना उतरवून घ्यायला आला होता.

अनंतमामांबरोबर सगळी घरी पोहोचली. आजोबा वाटच पाहात होते. आजीने दामटे पोहे, कोकम सरबत तयार ठेवले होते. जगदीश आणि योगेशने यथेच्छ फराळ केला.

सायंकाळ झाली !

“आपण शेतकी कॉलेजच्या जवळ फिरायला जाऊया.” आई म्हणाली.

“चालत जायचं?” जगदीशने विचारले.

“हो, मजा येते.” योगेशने उत्तर दिले.

“मी नाही बुवा येणार चालत. त्यापेक्षा आपण ‘पोगो’ पाहू ना टी.व्ही.वर.”

“इथे केबल नाही.”
“अरे रामा ! मग करायचं तरी काय? मी बुवा बुद्धिबळं खेळतो.”

“कुणाजवळ?”
“कुणाजवळ म्हणजे?
तुझ्याजवळ.”

“मी जाणार बुवा मामाबरोबर. काय मज्जा येते ! मामा गोष्टी सांगतो वाटेत. चालण्याचे श्रम कळतच नाहीत.”

“मग मी आजोबांबरोबर खेळेन. योगेश, तूच सांगत होतास ना, आजोबा अगदी एक्सपर्ट आहेत. मी हरवीनच त्यांना.” आजोबा टोपी घालून हातात काठी घेऊन ओटीवरून पायऱ्या उतरत होते. जगदीशची प्रौढी ऐकून ते गालात हसले. म्हणाले,

“जगदीश, आता माझी फिरायला जायची वेळ आहे. मला आवडेल बुवा तुझ्याकडून हरवून घ्यायला.”

मग मात्र जगदीशचा नाइलाज झाला. तो धुसफुसत फिरायला गेला. दुसऱ्या दिवशी सकाळी मामाने एक बेत ठरवला होता. दाभोळला बंदरावर जायचं. वासिष्ठी नदी दाभोळला समुद्राला मिळते. बोटीतून चक्कर मारायची. ‘एनॉन’चा मोठा वीज प्रकल्प वेलदूरला चालू आहे. तो

पाहण्याची परवानगीही मामाने काढली होती. जेटीवरून पलीकडे जायचं. चंडिकेचे किंवा चणकाईचे डोंगराच्या पोटातले मंदिर पाहायचे. बेत ऐकून योगेश खूश झाला. जगदीशची प्रतिक्रिया नव्हती; पण त्याला उत्सुकता होती.

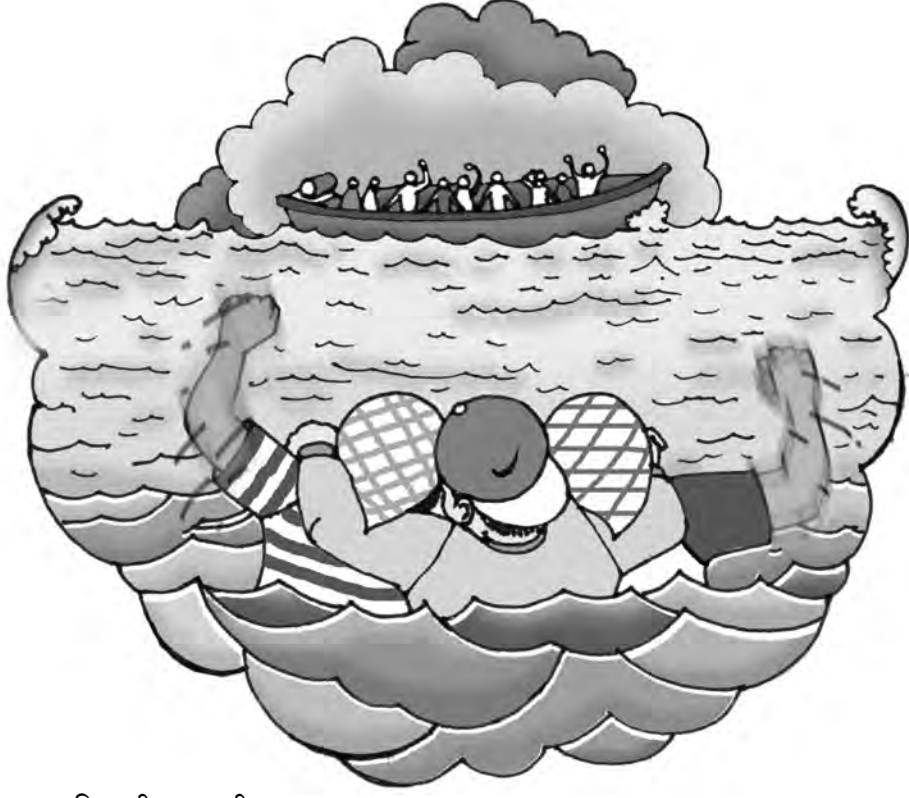
सकाळी ६ वाजता आई, मामा, जगदीश, शेजारचा दातारांचा आमनेश, सईबाईंची मुलगी राधा आणि योगेश निघाली. एस.टी. नको म्हणून साऱ्यांनी टमटम केली. टमटम म्हणजे सहा आसनी रिक्षा. पाऊण तासात मंडळी दाभोळ धक्क्यावर पोहोचली. आजीने निघताना मायाळूचे धपाटे आणि सांजोच्या नाशत्याला दिल्या होत्या.

मामा म्हणाला,
“प्रथम चणकाईला जाऊ.”
सारी चंडिका मंदिराशी आली. जरा वाकून जावे असे डोंगरात भुयार होते. पलीकडे सागराच्या लाटा धडकत होत्या. जगदीशला काळोखाची भीती वाटली. टॉर्चच्या उजेडात सारी आत गेली. मध्ये मध्ये दिवे लावलेले होते. पण चंडिकेच्या दोन बाजूला मंद समया तेवत होत्या. या चंडिकेचे वटारलेले डोळे मनात भीती निर्माण करतील असे. मामा गमतीने म्हणाला,
“योगेश, जगदीश, तुम्ही

साहसाच्या लाटेवर होऊनिय़ा स्वार । संकटावर मात करी हा छोट़ा, बालवीर ।।

। ज्ञान प्रबोधिनीच्या विविध उपक्रमांना शुभेच्छा ! । प्रायोजक - मिलिन्द विश्वास साठे, पुणे

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

चांगले वागता की नाही, यासाठी वटारले आहेत देवीने असे डोळे. आणि बरं का जगदीश. शिवाजी महाराजांनी या मंदिराला भेट दिलेली आहे.”

चणकाईहून माणसे परत दाभोळ धक्क्याला आली. धक्क्याजवळ बसण्यासाठी खूप बाके होती. एका लांबच्या निवांत बाकावर सारी बसली. साऱ्यांचा नाश्ता झाला. शेजारच्या बाकावर कोळ्याची दोन मुले लाँचची वाट पाहात होती. आईने पत्रावळीवर दोन पराठे, लोणचे, सांजोच्या वाढून त्या मुलांना दिल्या. मुलांचे चेहरे खुलले.

जगदीश मनात म्हणत होता,
“कसली घाणेरडी ही मुले.

अंगाला वास येतोय. यांना कशाला द्यायचे? काकूंचं आपलं काहीतरीच.”

इतक्यात धक्क्याला लाँच लागली. लाँच म्हणजे इंजिनवर चालणारी छोटी बोट. त्याच्यात पाच-सहा बाक असतात. बाकी माणसे मध्येमध्ये उभी राहतात. एकेक करून सारी आत चढली. जगदीश, योगेश, राधा, आमनेश साऱ्यांनी पटापटा जागा पकडल्या. आई आली. ‘राधाने सरकून जागा दिली. शेजारीच नेमकी ती घाणेरडी मुले येऊन बसली.’

“एऽ तिकडे बसा.” जगदीश म्हणाला.

“कशापायी? ब्वाँट काय तुस्नी दिली का कोन्ही?” इतक्यात मामा आला. बसायला जागा नव्हती. दोन्ही मुले चटकन उभी राहिली आणि मामाला जागा दिली.

“दादानु बसा इथं. आमी बेस उबं राहतुया.” मामा हसले आणि बसले.

मुलं नेमकी जगदीशच्या पुढे उभी राहिली. जगदीश उठला आणि म्हणाला, “योगेश तू बस इथे”

योगेश बिचारा उठला आणि त्याने आपली जागा जगदीशला दिली. आईच्या चाणाक्ष नजरेतून ही गोष्ट सुटली नाही. पण ती

नवे मित्र एकमेका भेटवीत चला । नव्या उन्मेषाचे क्षण साठवीत चला ॥

। आदरांजली... ॥ महाराष्ट्राच्या कुस्तीचा प्रचारक हिंदकेसरी मारुती माने (२७ जुलै १०)। प्रायोजक - पंजाब उद्योग, इचलकरंजी

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

काही बोलली नाही. बोट वेलदूर धक्क्याला लागली. सारी परत टमटम करून एन्ॉन प्रकल्पाच्या गेटशी गेली. मामांनी पास दाखवला. मामाचा बालमित्रच तिथे होता. त्याने सर्व प्रकल्प तेथील गाडीने हिंडून दाखवला. ते प्रचंड काम पाहून मुले खूश झाली. दोन तास केव्हाच गेले. सारी परत वेलदूर धक्क्यावर पोहोचली. १२ वाजून गेले होते. घरी जायचे वेध लागले. सारी परत लाँचमध्ये बसली. अफाट समुद्र, दोन बाजूला माडांची गर्द राई पाहताना मन हरपत होते. नेमकी ती दोन कोळ्याची मुले परत त्याच बोटीत होती. त्यांच्याजवळ म्हावऱ्याची (माशांची) एक झाकलेली टोकरी होती. त्याचा ताजा वास दरवळत होता. इथले ते नेहमीचेच जीवन होते. बाकावर सारी मजेत बसली होती. बाकावरून वाकून मुले मधूनच समुद्राच्या पाण्याला हात लावीत होती. हिंदकळताना पाणी वर उसळे आणि पाण्याचा स्पर्श हाताला होई. मामांचे लक्ष होते; पण आई 'पुरे रे आता' म्हणून दटावीत होती.

डोळ्याचे पाते लवते न लवते तो वाकलेल्या जगदीशचा पाण्यात तोल गेला. एकच हलकल्लोळ उडाला; पण या गडबडीत त्या दोन्ही कोळ्यांच्या मुलांनी पाण्यात उड्या टाकल्या. इंजिन ड्रायव्हर जवळची चार माणसे पुढे आली.

सर्वांना दटावून जाग्यावर बसवले. एव्हाना बोट चांगली अर्धा किलोमीटर पुढे गेली होती. इंजिनजवळच्या माणसांने स्वतः एक लाईफ जॅकेट घातले. तीन बरोबर घेतली. हातात एक दोर घेऊन तो सपासप पाणी मारीत मागे जाऊ लागला. बोट थांबली होती.

साऱ्यांनी पाहिले, ती दोन कोळ्यांची पोरं जगदीशला खांद्यावर बसवून सपासप पाणी मारीत बोटीच्या दिशेने येत होती. तो माणूस त्यांच्याजवळ पोहोचला. लाईफ जॅकेट जगदीशच्या अंगावर अडकवले. त्याच्या कमरेला हुक अडकवला. दोरी बांधली. हातातली दोन्ही जाकिटं त्या कोळ्यांच्या मुलांकडे भिरकावली. ती म्हणाली.

“दादानु आमास्नी कशापायी! हा नंदसमिंदर आमची माय हाये. आमास्नी नाई बुडवणार तो.”

बोटीच्या दिशेने येणाऱ्या वाऱ्याने हे शब्द सर्वांनीच ऐकले. सारी बोटीवर परतली. पंधरा-वीस मिनिटांचा हा खेळ; पण चित्तथरारक खरा !

बोटीवर आलेला जगदीश विलक्षण दमला होता. घाबरला होता. डोळे पाण्याने भरले होते. त्याने त्या कोळ्यांच्या मुलांकडे पाहिले. मामाने विचारले, 'नावे काय रे तुमची?'

“म्या सका आनि ये भिका.”

म्हणजे सखा आणि भिका तुमची नावे. शाळेत जाता ?”

“नाई बा ! पैका नाय. हा चमचम खजिना आनतुया तंवा प्वाट भरतुया आमचं !”

“शाळेत जायला आवडेल?”

“लई आवडेल बगा !”

बोट धक्क्याला लागली. मामा दुसऱ्या दिवशी दापोलीतल्या शाळेच्या हेडमास्तरांना भेटले. १५ ऑगस्ट या दिवशी मुलांना देण्यात येणाऱ्या शौर्य पुरस्कारासाठी या मुलांची नावे सुचवली. होस्टेलवर ठेवून या मुलांना शिकवण्याची विनंती केली. शाळेत सखा आणि भिकाचा सत्कार झाला. त्याची आई आणि कोळीवाड्यातील सारी माणसे आली होती. समारंभ संपला तशी योगेश आणि जगदीश व्यासपीठावर चढले. त्यांनी दोघांच्या हातात दोन भेटी ठेवल्या. काय होतं त्यामध्ये? 'पेन्सीलबॉक्स, रंगपेटी आणि शाळेचा युनिफॉर्म' ! भेटी पाहून दोघेही हरखले. जगदीश दापोलीहून पुण्याला परतला तो खूप अनुभव घेऊन. त्याला नवीन उमज आली. आपण बदलले पाहिजे, हे त्याला जाणवले.

बालमित्रांनो, कधी दापोलीला गेलात तर तेथील प्राथमिक शाळेत जा. सखा आणि भिका तिथे तुम्हा मुलांना शिकताना दिसतील.

डॉ. लीला दीक्षित

'ध्रुव' ४०/२ सहजानंद सोसायटी, कोथरुड, पुणे ४११०३८

हजार लाटा क्षितिजापासून मुक्तकुंतला धावत येती । या पुळणीवर थबकून मजला अवकाशाचा आशय देती।।

। 'छात्र प्रबोधन'च्या सर्वांगीण प्रगतीस हार्दिक शुभेच्छा ! । - व्ही. व्ही. आर्किटेक्ट्स प्रा. लि., पुणे

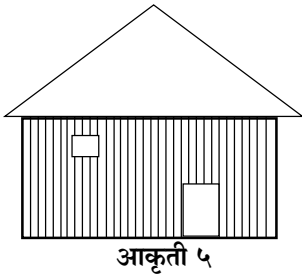
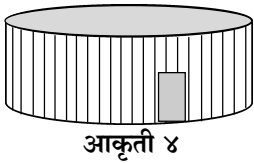
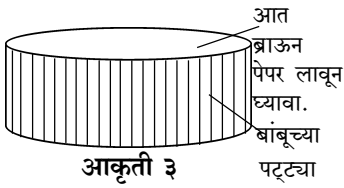
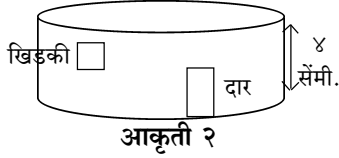
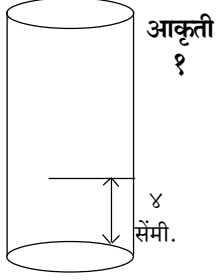
॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

आदिवासींची झोपडी

सध्याच्या पर्यावरणीय जागरूकतेमुळे आपण सर्वांनीच टाकाऊतून टिकाऊ व उपयुक्त वस्तू बनवण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे, या विचारातूनच

मी घरच्या घरी टाकाऊ वस्तूंपासून बनवता येणारी ही आदिवासींची आकर्षक झोपडी तयार केली. ही झोपडी तयार करण्यासाठी -

साहित्य : बॅडमिंटन शटल ठेवण्याची कागदी ट्यूब, वापरलेल्या बांबूच्या टोपलीच्या पट्ट्या, फेविकॉल, सुतळीचे तुकडे, जाड कागद, कात्री, पेपर कटर, जुन्या वहांचा कव्हर पेपर, पोस्टर कलर.

कृती : १) प्रथम बॅडमिंटन शटल ठेवण्याची ट्यूब ४ सेंमी. उंचीची गोलाकार कापून घ्यावी. २) नंतर त्यावर दार - खिडक्यांचे आकार आखून घ्यावेत व तो भाग कटरने कापून घ्यावा. (आ. २) ३) उरलेल्या भागावर फेविकॉल लावून बांबूच्या पट्ट्या जवळजवळ उभ्या चिकटवाव्या. चिकटवताना दार व खिडक्यांवर त्या चिकटवू नयेत. (आ. ३) ४) ट्यूबच्या आतल्या बाजूने ब्राऊन पेपर लावून घ्यावा. दार-खिडक्यांवर त्यांची चित्रे काढावीत. ५) या ट्यूबपेक्षा ३ सेंमी. जास्त व्यासाचा जाड कागदाचा एक गोल कापून घ्यावा. गोलाचा नंतर शंक्वाकृती आकार करावा. तो आकार उलगडू नये म्हणून टोकाशी फेव्हिकॉल लावावे. ६) हे झाले झोपडीचे छप्पर तयार ! ७) आता आकृती ४ मधल्या घरावर हे छप्पर फेव्हिकॉलने चिकटवावे. ८) आता हे घर उलट करून छप्पर आणि घर दोहोंवरही परत एकदा ब्राऊनपेपर चिकटवून घ्यावा. त्यामुळे घराला भक्कमपणा प्राप्त होईल. ९) छपरावर सुतळीच्या दोरीचे तुकडे उतारानुसार जवळजवळ फेव्हिकॉलने चिकटवावेत. नंतर सुतळीने आपल्या आवडीचे डिझाईनही या झोपडीवर करू शकतो. १०) झोपडीच्या भिंतीवर पोस्टर कलर लावून त्यावर 'वारली पेंटिंग' सारखी चित्रेही तुम्ही काढू शकता. ११) या झोपडीत तुम्ही दार व खिडकीला जिलेटिन पेपर चिकटवून आत छोट्या दिव्यांची माळ लावून नाईटलॅंप म्हणून वापर करू शकता किंवा छपराला धुराडं करून धूपघर म्हणूनही ही झोपडी वापरू शकता. धूपघर करताना विशेष काळजी घ्यावी लागते.

ही झोपडी तुम्ही नुसती ठेवू शकता किंवा एका वहीच्या पुढ्यावर चिकटवून आजूबाजूला झाडं, दगड इ. साध्या जुन्या वर्तमानपत्रांच्या कागदापासून तयार करून चिकटवू शकता. या झाडांनाही रंग दिल्यामुळे झोपडी सुंदर दिसून ही कलाकृती अधिकच आकर्षक दिसते. ही कलाकृती तुम्हीही करून पाहा आणि आवडल्याचं आम्हाला पत्रातून जरूर कळवा.

कु. ऋचा लऊळकर, ६ मेघसागर, प्लॉट १, स्वस्तिश्री सोसायटी, कर्वेनगर, पुणे 411052

झाडे लावीत गेलो, तर आयुष्य नंदनवन होईल । माणसात मिसळत राहिलो, तर ईश्वर आपल्या मनात राहिल ।।

। दिनविशेष...? ऑक्टोबर - जागतिक ज्येष्ठ नागरिक दिन । प्रायोजक- श्री. गौरव विद्याधर सहस्रबुद्धे, अंधेरी

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

अभ्यासातील अडथळे... काही विषयांची भीती वाटते !

- महेंद्र सेठिया

सौर ज्येष्ठ अंकापासून आपण अभ्यास, त्याचं नियोजन, त्यातील अडथळे इ. विषयांवर लेख देत आहोत. ते लेख वाचून, तुमच्या अभ्यासपद्धतीत त्यातील तंत्रे योजून बघितलीत का? अभ्यास जास्त प्रभावीपणे होतोय ना? तुमच्या अभ्यासात अजून कुठले अडथळे तुम्हाला जाणवतात? त्यावर मात करण्यासाठी तुम्ही काय प्रयत्न केलेत? तुम्हाला अजूनही काय काय अडचणी येताहेत? तुम्ही कळवलं तर 'अभ्यासातील अडथळ्यांवर मात' या विषयावर यापुढेही लिहिले जाईल.

कोणाला कोणत्या विषयाची भीती वाटेल ते सांगता येत नाही. काहींना इंग्रजीची भीती वाटेल ते तिच्या परकेपणामुळे; व तिच्यातल्या शब्दांच्या विचित्र स्पेलिंगमुळे तर कुणाला आकृत्या अन् भारंभार सूत्रे लक्षात ठेवायला लागणार असल्यामुळे गणिताची/विज्ञानाची भीती वाटते; तर कुणाला मराठीत गुण कसे वाढवावेत हे न कळल्यामुळे मराठीचीही भीती वाटते. थोडक्यात जो विषय अवघड वाटतो त्याची आपल्याला भीती वाटते. मग तो विषय कधी समजायला अवघड असतो, कधी लिहायला अवघड असतो, तर कधी गुण मिळवायला अवघड असतो म्हणून.

आता ही भीती नेमकी कशामुळे वाटते, ते शोधायचा प्रयत्न करू. विषय अवघड म्हणून त्याची आपल्याला भीती वाटते; हे बरोबर. पण तो विषय अवघड का वाटतो? तर त्यात आपल्याला कमी गुण मिळतात म्हणून? की त्या विषयांमध्ये कमी गुण मिळाल्यामुळे स्वाभिमानाला धक्का लागेल, बाकीचे लोक आपल्याला हसतील, आपली हेटाळणी करतील म्हणून ती भीती वाटत असते? काही वेळेला आपल्या आसपासच्या मोठ्या व्यक्तींना एखादा विषय अवघड गेल्याचे आपण ऐकलेले असते आणि म्हणूनही आपल्या मनात त्याबद्दल भीती निर्माण व्हायला लागते. काही वेळेला विषय शिकविणाऱ्या शिक्षकांच्या उग्र स्वभावामुळे, त्यांच्या शिक्षा करण्याच्या पद्धतीमुळेही ते शिकवत असलेल्या विषयाची भीती वाटू लागते. कधी कधी

एखाद्या विषयात नेहमीच कमी गुण मिळत असतील किंवा नापास होण्याची वेळ आलेली असेल तर पुन्हा तसेच अपयश येईल; असे वाटून त्या विषयाची भीती वाटू लागते. काही वेळा एखादा विषय पुरेसा माहितीचा झालेला नसेल, त्याच्या स्वरूपाबद्दल अनिश्चितता असेल तर तो आपल्याला कितपत जमेल? अशा शंकेतून हळूहळू त्या विषयाचा धसका वाटू लागतो. एखाद्या विषयाची यांपैकी किंवा अन्यही कारणामुळे मनात भीती निर्माण झाली की तो विषय आपण टाळू लागतो. त्या विषयाचा अभ्यास आपल्याला नकोसा वाटू लागतो. पर्यायाने आपल्याला त्या विषयात गुण कमी मिळायला लागतात. म्हणून मग तो विषय आपल्यासाठी अगदीच अवघड बनून जातो. बरोबर ना? आणि मग हे दुष्टचक्र सुरू होते. त्यातून बाहेर पडण्यासाठी खालील काही उपाय वापरून बघा.

भीतीचे कारण समजावून घ्या. कोणत्या विषयाची भीती वाटते? ती केव्हापासून वाटते? ती का वाटते? असा विचार करा. कारण सापडत नसेल तर इतरांची मदत घ्या. कारण सापडल्यावर ते दूर करण्याचा प्रयत्न करा. माझ्या मित्राला, दादाला या विषयाची भीती वाटते म्हणून तर मला या विषयाची भीती वाटत नाही ना? याचा विचार करा. उत्पन्न झालेल्या भीतीला दूर करण्यासाठी स्वतःच्या स्वतंत्र अनुभवाला महत्त्व द्या. समजा स्वतःचा पूर्वानुभव अपयशाचा असला तरी मागच्या चुका दुरुस्त केल्या तर त्या जुन्या अपयशाची पुनरावृत्ती टाळता येते हे

उडण्याचं बळ नव्या पंखात असावं। भरारीत अस्मान अपुरं ठरावं।।

। अभिमानास्पद...॥ वसुंधरा पंडित स्मृती पुरस्कार-ज्येष्ठ नायिका पद्मा तळवलकर। प्रायोजक- डॉ. शर्मिला सचिन गांधी, पुणे

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

लक्षात घ्या. भीतीदायक विषय टाळू नका. त्या विषयाची ओळख वाढवा. तो विषय मुळापासून समजावून घ्या. त्याचा पाया कच्चा राहिला असेल तर तो पक्का करा. अधले-मधले भाग कळलेले नसतील तर त्यांचा वेगळा अभ्यास करून ते भरून काढा. त्या विषयासाठी अभ्यासाच्या वेळातला महत्त्वाचा, ताजेतवाने असतानाचा जास्त वेळ राखून ठेवा. त्या वेळात विविध पायऱ्यांचा वापर करून त्या विषयांचा पद्धतशीरपणे सराव करा. वर्गातल्या मित्र-मैत्रिणींशी त्या विषयाबद्दल चर्चा करा. या सगळ्यातून त्या विषयाबद्दलचा अनोळखीपणा जाऊन आपलेपणा वाटू लागेल. एखाद्या विषयाची भीती घालविण्यासाठी योग्य वेळी योग्य व्यक्तीची, योग्य पुस्तकांची निःसंकोचपणे मदत घ्या. एखाद्या विषयाची मनातली भीती कितीही खोलवर दडलेली असो, आपल्या इच्छाशक्तीच्या बळावर आपण ती मुळासकट उपटून फेकून देऊ शकतो. त्यासाठी स्वयंसूचना तंत्र निश्चितच उपयोगी पडेल.

‘अमुक विषयाची मला भीती वाटते’ असे म्हणणे पूर्णपणे थांबवा. शिक्षकांशी, मित्रांशी गप्पा मारताना इतकेच काय पण स्वतःशी मनातल्या मनात बोलतानासुद्धा ‘मला भीती वाटते’ असे म्हणू नका. कारण अशा प्रत्येक उच्चाराचा मनावर नकारार्थी संस्कार होत असतो. स्वस्थ, शांत बसून ध्यान करण्याने मन निवांत झाल्याचा अनुभव येऊ लागेल. त्यासाठी ध्यान कसे करायचे हे शिकून घ्या. एकदा ध्यान जमू लागले, म्हणजेच मन निवांत झाल्याचा अनुभव येऊ लागला की त्याच्या पुढच्या टप्प्याकडे वळा. आपल्या अंतर्मनाला शब्दांपेक्षाही प्रतिमांची म्हणजे चित्रांची भाषा चांगली समजते म्हणून ध्यानाच्या अवस्थेत, डोळे मिटलेले असतानाच कल्पनेने आपल्याला हवेसे, साध्य करावयाच्या स्थितीचे कल्पनाचित्र रंगवा. ज्या विषयाची तुम्हाला भीती वाटते त्या विषयाचा तास चालला आहे आणि तुम्ही आपण होऊन हात वर करून बरोबर उत्तरे देत आहात; तुम्ही त्या विषयाचा गृहपाठ

उत्साहाने करत आहात; तुमच्या गृहपाठाचे वर्गामध्ये शिक्षक जाहीर कौतुक करित आहेत; त्या विषयाची परीक्षा चालू आहे; तुम्हाला सगळ्या प्रश्नांची उत्तरे येत आहेत. निकाल लागलेला आहे; तुम्हाला चांगले गुण पडलेले आहेत, इत्यादी.

स्वयंसूचनेचे हे तंत्र अतिशय प्रभावी आहे. वर दिलेले सर्व उपाय तुम्ही मनापासून अवलंबिलेत, तर दोन-चार महिन्यांतच तुमच्या लक्षात येईल की तुमची भीती केव्हाच पळून गेली आहे.

अभ्यासाचा कंटाळा येणे, अभ्यासात लक्ष न लागणे, मन एकाग्र न होणे, अभ्यासाची भीती वाटणे हे अभ्यासातील अडथळे प्रामुख्याने आपल्या मनस्थितीशी निगडित आहेत. त्यासाठी इतरांची, बाह्यगोष्टींची मदत उपयोगी पडेल; पण खरा उपयोग तुम्हाला ‘आपला अभ्यास चांगला व्हायलाच हवा आहे’ असे मनापासून वाटण्याचा होईल. तसे वाटलेच नाही तर बाह्य कितीही उपाय केले तरी ही तात्पुरती मलमपट्टी असेल. त्यातून मूळ अडथळा दूर होणार नाही. तेव्हा अभ्यासाची प्रेरणा, महत्त्वाकांक्षा या गोष्टींच्या बळावर मनाच्या या कमकुवतपणावर तुम्ही नक्कीच मात करू शकाल. त्यासाठी जिद्दी माणसांच्या कहाण्या, चरित्रे जरूर वाचा. त्यांनाही केव्हा ना केव्हा या अडथळ्यांवर मात करावी लागली असणारच. त्यावर त्यांनी काय उपाय केले, त्यांनी जिद्दीने त्यावर मात कशी केली, हे समजले तर तुमच्याही मनाला उभारी येईल. अन् मग अधिक जोमाने या मानसिक अडथळ्यांवर तुम्ही मात करू शकाल. मग ते फक्त अभ्यासापुरतेच न राहाता आयुष्यात विविध ठिकाणी यशस्वी होण्याची गुरुकिल्लीच त्यातून तुम्हाला सापडेल. त्यासाठी आमच्याकडून तुम्हाला मनःपूर्वक शुभेच्छा !

❖❖❖

महेन्द्र सेठिया
छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी,
५१० सदाशिव पेठ, पुणे ४११०३०
jpmahen@gmail.com

आळस असता कुठली विद्वान् । विद्वान् नसता धन कुठले ॥

..... शोध... ॥@॥हीं: / लशवळलींहीशी.ले.ळप जाणून घ्या जंगलातील विश्व। प्रायोजक- श्री. चिंतामणी बने, डोंबिवली

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

‘मोगरा फुलला...’ संत ज्ञानेश्वरांची ही सुंदर रचना कुणाला माहीत नाही? अनेकदा भल्या सकाळी आकाशवाणीवरून लता मंगेशकरांच्या स्वर्गीय सुरेल आवाजात या अभंगाचे सूर कानावर पडतात आणि अत्यंत प्रसन्न, छान वाटतं. त्या अभंगातली पुढची ओळ... ‘मनाचिये गुंफा गुंफियेला शेला’... आपणही नकळत गुणगुणू लागतो. असंच गुणगुणत असताना माझं लक्ष त्यातल्या शब्दांमागच्या खोल अर्थाकडे गेलं. ‘गुंफा’ म्हणजे गुहा ! डोंगरामधली गुहा आपल्याला माहीत आहे. नैसर्गिक रचनेची, निसर्गातील विविधतेची एक झलक म्हणजे गुहा. बाहेरून ‘एवढंसं’ छिद्राएवढं, खडबडीत दिसणारं तिचं दार; पण आतला विस्तार किती असू शकतो त्याची आपण बाहेरून कल्पना नाही करू शकत. आतल्या अंधारात काय लपलेलं असेल हेही अज्ञात असतं. एखादी मेणबत्ती/दिवा/विजेरी पेटवून आत पाऊल ठेवलं की, तेवढ्या प्रकाशात जेवढा भाग उजळेल, तेवढंच आपल्याला दिसू शकतं. अशा गुहेची उपमा संत ज्ञानेश्वरांनी मनाला दिली आहे.

मनातले विचार-भावना यांच्या धाग्यांतून सुरेख वस्त्र - ‘शेला’ गुंफला जात असतो. त्या शेल्याची जरीकिनार म्हणजे आपल्या मनाची श्रीमंती. भावनांची समृद्धता !

गेल्या १५ अंकांमधून ही समृद्धता, श्रीमंती आपल्यात कशी वाढावायची त्याच्याबद्दलचे अनेक लेख आपण वाचलेत. त्यातून कधी आपण विविध भावनांची (भीती-चिंता-राग-आनंद...!) ओळख करून घेतली. आपल्या शरीरातून-विचारांतून त्या भावना आपण अनुभवत असतो म्हणजे नक्की काय यावर काही कृतिपाठही सोडवले.

‘भावनांचा परिचय’ ही पहिली पायरी ओलांडून मग भावनांच्या सुयोग्य अभिव्यक्तीकडे आपण वळलो, ‘व्यक्ती तितक्या प्रकृती’ तसं ‘व्यक्ती तितक्या प्रतिक्रिया’ असा लेख वाचला. एकाच प्रसंगात नेहा, केतकी आणि प्रिया कशा वागल्या,

लेखांक - १५
अंतिम लेख

हा खेळ भावनांचा !

मोगरा फुलला...

- वाच. अनघा लवळेकर

त्यातलं कुठलं वागणं अधिक चांगलं, जास्त प्रगल्भ होतं तेही आपण पाहिलं. बऱ्याचदा असं होतं की, आपल्या मनात काहीतरी वेगळं असतं; पण तात्पुरत्या घटनांमुळे आपण काहीतरी वेगळंच वागून जातो. आपल्या भावना-विचारांना आपल्याला आवरच घालता येत नाही. मग कधी छोट्याशा गोष्टीची मोठ्ठी चिंता वाटायला लागते; तर कधी खूप आनंद होऊनही ईर्ष्या-मत्सर यांसारखे शत्रू तो आनंद बिघडवून टाकतात.

आपल्या ‘छात्र प्रबोधन’च्या बोधचिन्हाखाली फार सुंदर ओळी लिहिल्या आहेत...

‘इवली शल्ये रुपती-खुपती
मात करू दे त्यांच्यावरती
प्रगल्भतेचे पंख देऊनी
ने ज्योतिर्जगतात ॥’

आपली भावनिक समज वाढवणं म्हणजे दुसरं तिसरं काही नाही तर अशी इवली-इवली शल्यं, जखमा आपण उगीचच कुरवाळत न बसणं. निश्चयी वृत्तीने, निर्भयतेने त्या इवल्या इवल्या संकटांवर, अडथळांवर मात करणं म्हणजे आपला भावनाकोष, भावनाविश्व विकसित करणं आहे.

आपलं भावनाविश्व हे एखाद्या प्रतिध्वनीसारखं असतं. एकदा एक छोटा मुलगा आपल्या आईवर खूप रागावला आणि ओरडून म्हणाला, ‘तू मला मुळीच आवडत नाहीस ! मुळीच नाही !’ मग चिडून तो घराबाहेर पडला. हिंडता हिंडता तो एका दरीजवळ आला आणि पुन्हा ओरडला, ‘तू मला मुळीच आवडत नाहीस ! मुळीच नाही !’ आणि तेच शब्द त्याला जसेच्या तसे ऐकू आले. ‘तू मला

तेच खरे जीवन की जे हसते, दरवळते। काट्यांचा मुकुट शिरी तरी उन्नत जे फुलते ॥

॥ दिनविशेष... ॥ २ ऑक्टोबर- आंतरराष्ट्रीय अहिंसा दिन। (गांधी जयंतीनिमित्त) प्रायोजक- श्री. श्रीकृष्ण मराठे, डोंबिवली

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

मुळीच आवडत नाहीस ! मुळीच नाही !' आयुष्यात त्याने त्यावेळी पहिल्यांदाच प्रतिध्वनी ऐकला !

ते ऐकून तो घाबरला आणि आईच्या कुशीत लपायला आला. आईला म्हणाला, 'आई, तिकडे दरीमध्ये ना, एक वाईट मुलगा आहे, तो मला म्हणतोय, 'मला तू मुळीच आवडत नाहीस !' आई हसली आणि मुलाला परत त्या दरीकडे घेऊन गेली, म्हणाली, 'आता परत मोठ्यानं मी सांगते ते म्हण, 'तू मला खूप आवडतोस!' मुलानं तसं म्हणताच दरीतून पुन्हा आवाज आला, 'तू मला खूप आवडतोस ! तू मला खूप आवडतोस.' आई म्हणाली, 'बाळा जे आपण देतो तेच आपल्याकडे परतून येतं !'

तर दोस्तांनो, भावना समृद्धीसाठी पुढची गरजेची गोष्ट म्हणजे आपल्या भावना योग्य प्रकारे दुसऱ्यांपर्यंत पोचवणं ! न्यूटनच्या सिद्धांताप्रमाणे 'Every action has an equal and opposite reaction !' तर आपल्या भावना सिद्धांताप्रमाणे 'Every emotion has an equal or expanded complimentary reaction !' म्हणजेच ज्या प्रमाणात आपण राग व्यक्त करू त्याच्या इतकाच किंवा त्यापेक्षा जास्त पटीत तो आपल्याकडे परतून

येतो किंवा त्याच्या इतक्याच बाकीच्या नकोशा भावना, म्हणजे भीती, दुःख किंवा मत्सर दुसऱ्याच्या मनात निर्माण होतात. त्याच जागी जर आपण आपुलकी, आनंद, कौतुक, उत्साह, समाधान, कुतूहल, प्रेम या भावनांची साद घातली तर तीच हाक दुसऱ्याच्या मनातही प्रतिध्वनित होईल यात शंका नाही.

मन मोकळं करता येणं हीसुद्धा एक कला आहे. योग्य व्यक्तीकडे, योग्य मार्गानं म्हणजे आपल्याला आणि इतर कुणाला ज्यामुळे हानी होणार नाही अशा प्रकारे भावना व्यक्त करता येणं महत्त्वाचं. म्हणजे मग त्या प्रेशर कुकरमधल्या वाफेसारख्या साठून राहात नाहीत, हेही तुम्ही पाहिलं. पण यासाठी विश्वास टाकण्याची आणि मिळवण्याची पारख हवी. आपल्या भावनांची gossips किंवा नुसत्या गावगप्पा होऊ नयेत याचीही काळजी घ्यायला हवी.

भावनांचं नीट समायोजन व्हायला अजून एक गोष्ट खूप मदत करते. ती म्हणजे आपल्या ठरावीक वर्तुळातून, चाकोरीतून बाहेर पडून उघड्या डोळ्यांनी आपल्या भवतालचा समाज पाहणं ! मग आपण खऱ्या अर्थानं पाडगावकरांच्या भाषेत 'पेला अर्धा भरला आहे' असं म्हणायला शिकतो. शाळेतल्या एखाद्या मित्राच्या घरात गेल्यावर एखादा अतुल जेव्हा दूध न घातलेला चहा बिनतक्रार पितो, तेव्हा तो खरंच मनानं थोडा वाढलेला असतो. स्वतःला दुसऱ्यासाठी दोन पावलं मागे जायला लागलं तरी चालेल, पण आपण बरोबर जाऊ किंवा त्याला हात देऊन आपल्याबरोबर घेऊ, असं म्हणायची तयारी तेव्हा होऊ लागते.

एखादी स्मिता जेव्हा आपल्या वयाच्या करुणाला बिकट परिस्थितीतूनही धडपडत उच्च शिक्षण घेताना पाहाते, तेव्हा आपली अनुकूल परिस्थिती आणि बुद्धिमत्ता श्रेष्ठ का तिची झगडण्याची प्रेरणा जास्त श्रेष्ठ याचा विचार आपोआप तिच्या मनात येतो, करुणाच्या धडपडीला दाद देऊन जातो.

भावनिक समृद्धीसाठी थोडंसं 'दुःख'ही हवंच बरं

माणूस आहे जगात केवळ माणसास आधार । ज्योत विवेकाची होऊन दूर करू अंधार ॥

। दिनविशेष... ४ ऑक्टोबर - जागतिक प्राणी सुरक्षा दिन। प्रायोजक - कु. जान्हवी अमर परांजपे, सांगली

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

का ! आश्चर्य वाटलं ना वाचून? पण हे दुःख आपल्या इवल्या इवल्या गोष्टींचं नाही तर सगळ्यांच्या भल्यासाठी जे जे घडायला हवं ते न घडण्याबद्दलचं हवं ! म्हणजे मग ते कमी करण्यासाठी झटण्याची इच्छा मनात येते आणि एखादा समीर आपल्याला परीक्षेतल्या यशाबद्दल मिळालेले हजारो रुपये कधी न पाहिलेल्या लेहमधल्या वादळग्रस्तांसाठी देऊन टाकतो. एखादी चित्रा वेदनेनं तळमळणाऱ्या रुग्णांना थोडंसं बरं वाटावं म्हणून इतर कुठली मौजमजा करण्याऐवजी संध्याकाळचा वेळ त्यांच्यासाठी सहज खर्च करून टाकते आणि त्यांची साथ-सोबत करते.

शेवटी मोठं होणं म्हणजे तरी काय? ठरावीक काळानंतर आंब्याच्या झाडाची उंची वाढायची थांबते आणि त्याचा घेरच वाढू लागतो ! जितकं डेरेदार झाड तितकी त्याची छाया दाट. तितक्या पक्ष्यांना घरट्याची उब आणि विसाव्याची संधी !

तसंच मानवी शरीर कधीतरी वाढायचं थांबणारच. मग नंतर मोठ्ठं होणं म्हणजे विचारांनी-भावनांनी समृद्ध होणं. मग आपलं बाह्यरूप कसंही असो !

एका फुगेवाल्याकडचे उंच उडणारे रंगीत रंगीत फुगे घ्यायला बाळगोपाळ मंडळी जमलेली असतात.

लाल, पिवळे, हिरवे, ठिपकेवाले, रेघावाले, पट्टेवाले कितीतरी फुगे ! हळूच कुणीतरी त्याच्या कुडत्याला खेचतं. फुगेवाला चमकून पाहातो. टपोऱ्या डोळ्यांचा एक काळा-सावळा मुलगा त्याला विचारतो, “काका काका, हे सगळे रंगीत फुगे उंच उंच उडणार हो ना?”

“हो रे बाळा !” फुगेवाला म्हणतो.

“मग काका हा काळा फुगा पण उडणार का हो, तितकाच उंच?” मुलगा तितक्याच उत्सुकतेने विचारतो. फुगेवाल्याला त्याचा प्रश्न उमगतो. तो हळूच त्याच्या हातात तो काळा फुगा देऊन म्हणतो,

“अरे वेड्या, फुगा काही त्याच्या रंगामुळे नाही काही उडत ! त्याच्या ‘आत’ जे भरलेलं असतं ना त्यामुळे उडतो !”

मुलगा हळूच त्या काळ्या फुगाची दोरी सोडून देतो आणि उंच उंच जाणाऱ्या काळ्या फुगाकडे डोळे भरून पाहात राहातो !

मग उडायचं ना आपण सर्वांनी उंच उंच? आपल्या ‘आत’ पण भरायचं ना असं काहीतरी? Best luck ! नक्कीच जमेल तुम्हाला. प्रयत्न तर करून बघा !

वाच. अनघा लवळेकर

२४, ‘ज्ञानिया’, विवेक सोसायटी, पद्मावती, पुणे

411009

ही सुभाषितेही लक्षात ठेवा...

पूज्यं कृतं मनः येन । पूज्यः स विद्मते नरः ॥

- ज्याने आपले मन पूज्य (विकारशून्य) केले आहे, असा माणूस पूज्य (वंदनीय) ठरतो.

शिक्षकः छात्रपरायणः। छात्रः ज्ञानपरायणः।

ज्ञानं सेवापरायणः स्यात्। त्रिसूत्रं शिक्षणं भवेत् ॥

- शिक्षक विद्यार्थीपरायण असावा. विद्यार्थी ज्ञानपरायण असावा. ज्ञान सेवापरायण असावे.

शिक्षणशास्त्राची ही त्रिसूत्री असावी.

शांतिं जनयितुं यत्नाः आवश्यकः न वर्तन्ते ॥ कोलाहलं तु निर्मातुं यत्नानां अनिवार्यता ॥

- शांतता निर्माण करण्यासाठी प्रयत्न करावे लागत नाहीत. कोलाहल निर्माण करण्यासाठी प्रयत्न करावे लागतात.

विचाराणां प्रचारस्य उच्चारं न हि साधनम् ॥ आचारः तदनुसारं च प्रभावि साधनं भवेत् ॥

- विचारांच्या प्रचाराचे उच्चार हे साधन नसून, आचार हे साधन आहे.

जगण्याचे जे मिळती धागे, आनंदाने विणते मी । कुणाकुणाचे दुःख अनोखे, सहज आपुले म्हणते मी ॥

प्रायोजक- सारंग वऱ्हाडपांडे, सांगली

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

एव्हरेस्ट शिखर सर्वप्रथम यशस्वीपणे कुणी सर केलं? या प्रश्नाचं उत्तर आहे सर एडमंड हिलरी आणि शेर्पा तेनसिंग नोर्गे यांनी. पैकी एडमंड हिलरी यांचं अनुवादित आत्मकथन 'शिखरावरून' वाचनात आलं आणि मी ते झपाटल्यासारखं वाचून पूर्ण केलं.

वयाची पन्नाशी ओलांडल्यानंतरही डोंगरदऱ्यात साहसी भ्रमण करणारे श्रीकांत लागू यांनी 'The view from summit' या मूळ इंग्रजी पुस्तकाचा केलेला हा मराठी अनुवाद आहे.

एडमंडचा जन्म ऑकलंडमध्ये झाला. शालेय आणि विद्यापीठातील शिक्षणही त्यांनी ऑकलंडमध्ये पूर्ण केलं. विद्यापीठातील दोन वर्षांत ते एकही परीक्षा पास होऊ शकले नाहीत. कारण गणित आणि विज्ञान या दोन विषयांचं आकलनच त्यांना होत नसे ! असं असलं तरी त्यांनी पुढच्या आयुष्यात पाच मानद डॉक्टरेट पदव्या मिळविल्या ! अनेक पुस्तकं लिहिली ! आणि मोहिमा आखून त्या यशस्वी करण्यात प्रावीण्य मिळविलं !

एडमंडच्या वडिलांचा मधुमक्षिका पालनाचा व्यवसाय होता. बालपणापासून ते वडिलांना कामात मदत करित असत. तरुणपणीही एडमंडने वडिलांच्या

वाचलेच पाहिजे असे काही...

आर्या जोशी

आग्रहाखातर हाच व्यवसाय सुरू ठेवला, मात्र त्याच्या मनात हवाई दलाची ओढच अधिक होती. हवाई दलातून प्रशिक्षणासाठी बोलावणं आल्यानंतर एडमंड न्यूझिलंडला गेले. तिथल्या माउंट टापुएनुकू या शिखराने त्यांना मोहिनीच घातली आणि तिथूनच साहसी गिरिभ्रमणाची सुरुवात त्यांनी केली. अल्पाईन क्लब, रॉससी कमिटी यांसारख्या संस्थांच्या माध्यमातून एडमंडने अनेक साहसी मोहिमा यशस्वी केल्या. त्याचं वर्णन वाचणं हाही या आत्मकथनातील एक मस्त अनुभव आहे. तो तुम्हीही अवश्य घ्या.

एव्हरेस्ट शिखर सर केल्याच्या

सर्वोच्च क्षणापर्यंतचा, मोहिमेचा सविस्तर वृत्तान्त सांगतच या पुस्तकाची सुरुवात होते. स्नो कॅट ट्रॅक्टरने केलेली दक्षिण ध्रुवावरची मोहिम, उत्तर ध्रुवावरची रोमहर्षक मोहिम, जेट बोटीच्या साहाय्याने बंगालच्या उपसागरातून गंगेच्या उगमापर्यंत उलट दिशेने केलेला प्रवास ! या सर्व मोहिमांचं प्रांजळ व सविस्तर वर्णन हिलरी यांनी केलं आहे. यातून उत्कृष्ट Teamwork चं महत्त्व आपल्या मनावर ठसवितात 'साहसवीर' एडमंड !

पुढच्या टप्प्यावर भेटतात 'अवलिया' एडमंड. त्यांनी अर्थार्जनासाठी मधमाश्या पाळण्याचा व्यवसाय केला. हवाई दलाच्या ओढीने प्रशिक्षण घेऊन दुसऱ्या महायुद्धात भाग घेतला. पर्यावरणाची जपणूक करण्यासाठी जंगले वाचविणे आणि वाढविणे यासाठी वेळ दिला. वर्ल्ड वाईड लाईफ फंडचा संचालक, न्यूझिलंडचे हायकमिशनर म्हणून भारतात साडेचार वर्षे पदभार, अशी जबाबदारीची पदे सांभाळली.

मला सर्वात आवडलेलं त्यांचं रूप म्हणजे 'माणुसकी जपणारे' एडमंड ! विविध मोहिमांमध्ये त्यांना मदत करणाऱ्या नेपाळमधील शेर्पांसाठी त्यांनी केलेलं काम विलक्षण आहे. स्वतः ऑकलंडचे असूनही हिमालयातील शेर्पांसाठी त्यांनी 'हिमालयन ट्रस्ट' ची स्थापना

कथा कविता साहित्याचा पसरला दरवळ । पाकळी पाकळी उमलुनी मन जाहले कमळ ।।

। दिनविशेष...९ ऑक्टोबर - जागतिक टपाल (कार्यालय) दिन। प्रायोजक - डॉ. विनायक देसूरकर, पुणे

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

लहान असताना मी खूप स्वप्नाळू होतो. साहसावरची खूप पुस्तकं वाचत असे आणि डोकं ढगात ठेवून चालल्यासारखा एकटाच मैलोन् मैल चालत असे. त्यावेळी मला कल्पनाही नव्हती की पुढच्या आयुष्यात अनेक साहसी आव्हानं मला पेलावी लागणार आहेत.

मी जे काही मिळवलं ते महत्त्वाचं आहे, साहसांमध्ये मला खूप आनंदही मिळाला आहे; पण त्याहीपेक्षा सर्वांत महत्त्वाचं म्हणजे मी माझ्या हिमालयातील मित्रांसाठी जे कार्य केलं ते तडीस नेऊ शकलो. हे प्रकल्प माझ्या सदैव स्मरणात राहतील.

– एडमंड हिलरी

केली. मुलांसाठी शाळा काढल्या. अत्याधुनिक सोयींसह रुग्णालये सुरू केली. टेंगबोचे येथील बौद्ध मॉनेस्ट्री आगीत भस्मसात झाली. त्यावेळी तिच्या पुनर्बांधणीसाठी त्यांनी जगभर हिंडून चार लाख डॉलरचा निधी उभारला.

या पुस्तकात काही रंगीत छायाचित्रेही आहेत. त्यामुळे एडमंड हिलरींच्या विविध

मोहिमा, कार्य यांचा परिचय आपल्याला सहज होतो.

खूप दिवसांनी एका वेगळ्या विषयावरचं, वेगळ्या धाटणीचं, बहुआयामी व्यक्तिमत्त्वाचं वर्णन वाचायला मिळालं.

तुम्हीही जरूर वाचा हे पुस्तक आणि जाणून घ्या एडमंड हिलरी नावाच्या 'माणूसपण जपणाऱ्या अवलिया साहसवीराला' !

पुस्तकाचे नाव : शिखरावरून...

मूळ लेखक : एडमंड हिलरी

अनुवाद : श्रीकांत लागू

प्रकाशन : रोहन, पृ. संख्या : २९६

किंमत : रु. १९५/-

❖❖❖

आर्या जोशी

संत्रिका विभाग, ज्ञान प्रबोधिनी,
५१०, सदाशिव पेठ, पुणे 411030

कर्मयोगिनी
भगिनी निवेदिता

निवेदितांचे स्वप्न जयस्वी...

चैतन्याचे नवे धुमारे। लक्ष लक्ष हृदयी निर्मू।

निवेदितांचे स्वप्न जयस्वी। वास्तव होण्या अथक श्रमू॥

वाचलंत मलपृष्ठावरचं पद्य? खरंच काय होतं, निवेदितांचं स्वप्न? मुळात भगिनी निवेदिता कोण होत्या हे माहितीय का तुम्हाला? उलगाडा बघू मनातल्या इतिहासाच्या पुस्तकाची पानं! वर्ष २०१०-११ हे भगिनी निवेदितांचे स्मृतिशताब्दी वर्ष. त्या निमित्ताने आता पुढील काही अंकांमधून कर्मयोगिनी भगिनी निवेदिता या लेखमालेतून भगिनी निवेदितांचा सविस्तर परिचय आपल्याला सुरुचीताई पांडे करून देणार आहेत. भगिनी निवेदिता मुळात कोणत्या देशातल्या होत्या, त्या भारतात कधी आल्या, भारतात येऊन सामाजिक, शैक्षणिक क्षेत्रात त्यांनी उभं केलेले काम, स्वातंत्र्य चळवळीतील त्यांचं योगदान, निवेदितांची साहित्यसंपदा या सगळ्यांविषयीच आपण आता जाणून घेणार आहोत... पुढच्या अंकापासून !

स्वप्नांच्या मैफलीतून थोडं बाहेर येऊया। वास्तवाच्या उन्हाशी हस्तांदोलन करूया ॥

। दिनविशेष...१५ ऑक्टोबर -जागतिक अंध (सफेद काठी) दिन। प्रायोजक- शंतनू पटवर्धन, टेक्सास अमेरिका

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

...विज्ञानाशी गट्टी...

(गणिती) प्रयोगातून प्रकल्पाकडे

१०००	८६७४
↓	↓
१०००	८७६४
- ०००१	- ४६७८
०९९९	४०८६
↓	↓
९९९०	८६४०
- ०९९९	- ०४६८
८९९१	८१७२
↓	↓
९९८१	८७२१
- १८९९	- १२७८
८०८२	७४४३
↓	↓
८८२०	७४४३
- ०२८८	- ३४४७
८५३२	४९९६
↓	↓
८५३२	९९६४
- २३५८	- ४६९९
६१७४	५२६५
	↓
	६५५२
	- २५५६
	३९९६
	↓
	९९६३
	- ३६९९
	६२६४
	↓
	६६४२
	- २४६६
	४१७६
	↓
	७६४१
	- १४६७
	६१७४

डाॅीवीकडची चौकट पाहिल्यापाहिल्या डोक्यात काय प्रश्न आला तुमच्या? 'हा काय वेडेपणा आहे?' हाच ना?

नाशिकच्या द. रा. कापरेकर नावाच्या एका मास्तरांनी हाच उद्द्योग केला. तेव्हा त्यांना "६१७४" हे अनमोल रत्न गवसलं! "६१७४" ही संख्या "कापरेकरांची संख्या" किंवा "कापरेकर स्थिरांक" (Kaprekar's Constant) म्हणून जगविख्यात आहे.

तुम्ही शेजारची गणितं नीट पाहिली. तर तुमच्या लक्षात येईल की सर्व अंक समान असणाऱ्या (११११, २२२२, ३३३३, ४४४४,.....९९९९) या संख्या सोडून कोणतीही ४ अंकी संख्या घेतली आणि तिच्यातले अंक उतरत्या आणि चढत्या क्रमाने मांडून तयार होणाऱ्या संख्यांची वजाबाकी केली तर एक नवीन संख्या मिळते. (उदा. ८६७४ ही संख्या ८७६४ अशी लिहून तिच्या खाली ४६७८ असे लिहून वजाबाकी केली तर काय होतं? '४०८६' उत्तर येतं. त्याच्याही बाबतीत हीच पद्धत अवलंबली तर काय होईल? नवीन संख्या मिळेल.) हाच उद्द्योग कोणत्याही ४ आकडी संख्येच्या बाबतीत चालू ठेवला तर काय होतं? अंतिमतः तेच चार दिव्य आकडे अवतरतात !! ६,१,७,४. या संख्येला वर वर्णिलेली कापरेकराची पद्धत/ रीत (Kaprekar's Routine) लावली तर उत्तर कायमच ६१७४ येतं!!

मी ही गंमत पाहून वेडाच झालो !! माझ्या दहावीत आमच्या प्राचार्यांकडून मी ही गंमत शिकलो होतो. पण यावर्षी मला अचानक एक कल्पना सुचली की कापरेकरांची संख्या ही वजाबाकीवर अवलंबून असल्याने म्हणजेच अंकांवरती अवलंबून असल्याने दशमान पद्धतीमध्ये '६१७४' हा कापरेकर स्थिरांक असला तरी वेगळ्या पद्धतीमध्ये वेगवेगळे स्थिरांक असू शकतील.

यावर्षी आमच्या शाळेतली दोन मुलं मी या गंमतीच्या मागे दिली लावून !! त्यांनी यावरील प्रकल्प करायला सुरुवात केली. त्यांच्या प्रकल्पाची ही कहाणी.

त्यांनी केलं काय तर दशमान पद्धतीमध्येच ५ आकडी, ३ आकडी, ६ आकडी, ७ आकडी अशा सर्व संख्यांमध्ये कापरेकरांच्या संख्या मिळतात का हे शोधायला सुरुवात केली. त्यांच्या असं लक्षात आलं की ३ आकडी संख्यांमध्ये ३ अशा संख्या मिळतात (....., ..., ...) की या तीन पैकी कोणत्याही संख्येवर कापरेकर रीत लावली तर उरलेल्या २ संख्या मिळून मगच पुन्हा पहिली संख्या मिळते. अशा संख्या मिळाल्या तर हिला ते कापरेकर श्रेणी (Kaprekar's series) म्हणतात.

पण त्यांनी दशमान पद्धतीतच काम करायचं असं ठरवलेलं नाही, तर द्विमान, त्रिमान, चतुर्मान, पंचमान, षट्मान, सप्तमान, अष्टमान, नवमान आणि षोडशमान अशा सर्व पद्धतींमध्ये २ आकडी, ३ आकडी..., ८ आकडी

अंधपणाची टाका पोथी, भविष्य अपुल्या हाती रे । विज्ञानाचे युग हे आले, चला स्वागता सामोरे ।।

प्रायोजक- सौ. गीतांजली जोशी, मुंबई

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

...विज्ञानाशी गट्टी...

संख्यांमध्ये स्थिरांक (Kaprekar's Constant) किंवा कापरेकरांची श्रेणी (Kaprekar's series) मिळते आहे का असं पाहायचं ठरवलं.

पण हे द्विमान, त्रिमान वगैरे प्रकरण आहे काय? आपण नेहमी दशमान पद्धत वापरतो. म्हणजे आपण ० ते ९ 'आकडे' वापरतो आणि मगच '१०' लिहितो. वेगवेगळ्या 'मान' पद्धतीत वेगवेगळे अंक वापरतात-
द्विमान - ०, १, १०; त्रिमान - ०, १, २, १०; चतुर्मान - ०, १, २, ३, १०; पंचमान - ०, १, २, ३, ४, १०; षट्मान - ०, १, २, ३, ४, ५, १०; सप्तमान - ०, १, २, ३, ४, ५, ६, १०; अष्टमान - ०, १, २, ३, ४, ५, ६, ७, १०; नवमान - ०, १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, १०; दशमान - (नेहमीची) ०, १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०; षोडशमान - ०, १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, A, B, C, D, E, F, १० म्हणजे १०-१ याचं उत्तर दशमान पद्धतीत ९ येत असलं तरी द्विमान पद्धतीमध्ये '१', त्रिमानमध्ये '२', चतुर्मानमध्ये '३',....., नवमान पद्धतीत '८' आणि षोडशमान पद्धतीत 'F' येईल. पण म्हणजे वजाबाकी ही गोष्टच बदलेल. ७६५ - ५६७ ही वजाबाकी आपण अष्टमान, नवमान, दशमान आणि षोडशमान पद्धतीत करून पाहू. मुद्दामहून वेगळ्या पद्धतीने केली आहे...

उदा. क्र.	१ (अष्टमान)	२(नवमान)	३ (दशमान)	४ (षोडशमान)
	$८+६=१४$ $८+५=१३$	$९+६=१५$ $९+५=१४$	$१०+६=१६$ $१०+५=१५$	$१६+६=२२$ $१६+५=२१$
	७ -५ १	७ -५ १	७ -५ १	७ -५ १
	६ ६ ७	६ ६ ७	६ ६ ७	६ ६ ७
	५ ५ ६	५ ५ ७	५ ५ ८	५ F E

आपण एकदम तिसरीत जाऊयात म्हणजे आपण घरं आखून वजाबाकी करू. उदा. क्र. ३ मध्ये नेहमीची वजाबाकी दाखवलेली आहे. पाचातनं ७ जात नाहीत. मग हातचा घ्यायचा एक! पण हातचा १ घ्यायचा म्हणजे काय करतो आपण? तर ५ मध्ये १० मिळवतो आणि १५ तनं ७ वजा करतो. मग खालच्या संख्येतल्या दुसऱ्या स्थानच्या ६ मध्ये हा उसना हातचा मिळवतो. पण ६ तनं ७ जात नाहीत. पुन्हा हातचा घेऊन १६ - ७ = ९ लिहून टाकतो. आणि तिसऱ्या स्थानच्या ५ मध्ये १ उसना मिळवून, तो सातातनं वजा करून वजाबाकी पूर्ण करतो. पण अष्टमान पद्धतीत ७ च्या पुढे अंकच नाहीत!! मग? अष्टमान पद्धतीत हातचा मिळवायचा म्हणजे १० नाही ८ मिळवायचे. मग ८ + ५ = १३ होतात. १३ - ७ = ६. मग पुन्हा हातचा घेऊन वजाबाकी सुरू!! तुम्ही जर का नीट पाहिलंत तर तुमच्या लक्षात येईल की जेवढे अंक तेवढा हातचा!! म्हणजे नवमान पद्धतीत हातचा घ्यायचा म्हणजे ९ मिळवायचे. आणि षोडशमान पद्धतीत हातचा मिळवायचा म्हणजे वरच्या अंकात १६ मिळवायचे: १६ + ५ = २१. २१ - ७ = १४. पण १४ असं लिहिलंत तर षोडशमान पद्धतीत त्याचा अर्थ होतो १६×१ + ४ = २०! म्हणून १४ न लिहिता E लिहायचा. पुन्हा हातचा घेतला - झाले १६ + ६ = २२. २२ - ७ = १५. १५ नाही लिहायचं, लिहायचा F. अशा पद्धतीनं वजाबाकी पूर्ण करायची !!

म्हणजेच ७६५-५६७ = १७६, १८७, १९८, १EF अशी चार वेगळी उत्तरं येतात. म्हणजेच मग कापरेकर स्थिरांकच बदलतील की नाही? अशा सर्व वजाबाक्या करून करून मिलिंद गुंजाळ आणि अक्षय केदारी खूप सारे कापरेकरांचे स्थिरांक शोधून काढत आहेत आणि त्यांची सिद्धता पण देत आहेत. तुम्हीही वेगवेगळ्या 'मान' पद्धतीमधले विविध आकडी संख्यांमधले कापरेकर स्थिरांक शोधून 'छात्र प्रबोधन'कडे पाठवाल ना?

- नचिकेत नित्सुरे, nitsure.nachiket@gmail.com

विज्ञानाचे लाभता वरदान, परिस्थितीचे येता भान। हातून घडते असे कार्य की होते जे महान।।

प्रायोजक - सौ. रजनी गुरुदत्त सोहनी, पुणे

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

झेपावण्यासाठी...

झेपावण्यासाठी
मिळू दे आकाश
निळाईचा नाश-
करू नको

पंखी येता बळ
लाभू दे पोकळी
चोचीत मोकळी-
धून भवे

भरावीत असे
क्षितिजाचे ध्येय
वाढळाचे भय-
अस्तंगत

उंचीवर जाता
आकाश पेलीत
दिशांना झेलीत-
अवघ्याची

वरून पाहीत
विहंगम चित्र
वसुधा पवित्र
न्याहाळीत

आकाश धरेचा
होईत मी सेतू
फडकेल केतू
मानव्याचा

- आश्लेषा महाजन

'मंजिरी', २३० चित्रलेखा सोसायटी, सहकारनगर क्र. १, पुणे ४११००९

कविता म्हणजे रंगपंचमी, शब्दार्थ रंगविणारी । कविता म्हणजे शब्ददिवाळी लक्षदीप पेटवणारी ॥

प्रायोजक - डॉ. सोनाली व डॉ. नितीन भट, डोंबिवली

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

कुठलाही विषय... कधीतरी ऐकलेला, कुठेतरी वाचलेला... पण त्यावर विचार करून स्नेहसंमेलनासाठी एखादी छोटीशी नाटिका करायला काय हरकत आहे? प्रसाददादानी जसा 'पर्यावरण' या विषयासाठी रेडिओच्या मुलाखतीचा form वापरलाय... तुम्हीही प्रयत्न करणार ना?

हिरवा 'ई' (लाईव्ह)

प्रसाद सांडभोर

- प्रकृती :** हाय फ्रेंड्स, तुम्ही ऐकताय रेडिओ मिरची आणि मी आहे आरजे प्रकृती ऑन हाऽऽय पुणे ! जसं की मी आधी सांगितलं, आज एक खूप स्पेशल ग्रुप आपल्याशी संवाद साधणार आहे. काल तुम्ही त्यांच्याबद्दल पेपरात नक्की काहीतरी वाचलं असेल किंवा इकडून-तिकडून-कुठूनतरी ऐकलं असेल! येस, आत्ता माझ्यासोबत स्टुडिओमध्ये आहेत... 'हिरवा 'ई''... गप्पा सुरू करण्याआधी, तुम्ही आपापली ओळख करून द्याल का?
- अमेय :** ओके, मी अमेय कुलकर्णी, आठवीत आहे आणि कॅसिओ वाजवतो. गाणं शिकत नाहीये. पण थोडंफार गातो...
- प्रकृती :** कूल !
- श्लोक :** हाय, मी श्लोक. आठवीतच आहे. मी बासरी वाजवतो.
- तन्मय :** मी तन्मय पाटील. नववी, ड्रम्स.
- कीर्ती :** आणि मी कीर्ती, आठवीत शिकते. मी आत्ताच, उन्हाळ्याच्या सुट्टीत गिटार शिकलेय. आणि मी गातेसुद्धा.
- प्रकृती :** छान. तुम्ही चौघांही खूप ग्रेट आहात. आय मीन तुमच्या परवाच्या कॉन्सर्टनंतर तर म्हणजे... यु आर अमेझिंग... बरं, पण या सगळ्याला सुरुवात कशी झाली? तुम्ही एकाच शाळेतले का?
- श्लोक :** नाही. पण आम्ही एकाच बिल्डिंगमध्ये राहतो.
- अमेय :** अँक्चुअली, सुट्टीत 'डेली टाईम्स'नं 'रॉकस्टार' नावाची एक पॉप-रॉक बँड्सची स्पर्धा घेतली होती. तेव्हा त्याच्यात भाग घ्यायचा म्हणून आम्ही बँड तयार केला.
- श्लोक :** म्हणजे सुट्टीत काहीतरी करूया म्हणून.
- अमेय :** तेव्हा ते सहज जमून आलं. कीर्ती नुकतीच गिटार शिकली होती. पिंगू...सॉरी, तन्मय त्याच्या शाळेच्या बँडचा ड्रमर आहे.
- प्रकृती :** ओऽऽ, पण हे गिटार, ड्रम्स, पियानोसोबत फ्लूट... खूप वेगळं कॉम्बिनेशन वाटतं... वेस्टर्न आणि क्लासिकल एकत्र...
- कीर्ती :** खरं तर आमचा तेव्हा तरी असा काही खूप महान विचार नव्हता. स्पर्धेसाठी कमीत कमी चार जण हवे होते. श्लोकला बासरी येते म्हणून तोही जॉईन झाला.
- तन्मय :** हो, पण तिकडे परीक्षकांनाही ते छान वाटलं.
- कीर्ती :** सो व्हॉट? बक्षीस तर नाही ना मिळालं?
- अमेय :** हो...जजेस्नी खूप कौतुक केलं होतं तरी आम्ही पहिल्या फेरीतच बाद झालो.
- प्रकृती :** खूप वाईट वाटतं खरंतर अशा वेळी, हो ना? आपण इतके कष्ट घेतलेले असतात, प्रयत्न केलेले असतात आणि हाती काहीच येत नाही... पण तरी, आपण म्हणू की, तो दिवस आपला नव्हता. परवाचा दिवस मात्र तुम्हीच जिंकलात, असं म्हणायला काही हरकत नाही... मला वाटतं 'रॉकस्टार'च्या बक्षिसापेक्षा हे जास्त मौल्यवान आहे...
- श्लोक :** नक्कीच. आता तसंच वाटतंय खरं.

देताना हाती हात, विश्वास हवा हृदयात । क्षण सुख दुःखाचे सारे, वाटावे परस्परान्त ॥

प्रायोजक - सचिन जोगळेकर, पुणे

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

- प्रकृती :** बरं... पण मग 'रॉकस्टार' नंतरही तुम्ही सराव चालू ठेवलात तर.
- अमेय :** छे, छे... कसला आलाय सराव? अँक्चुअली खूप चिडचिड झालेली तेव्हा. आम्ही पूर्ण तयारी केली होती. पण काहीच नाही मिळालं.
- कीर्ती :** नंतर तशीही शाळा सुरू झाली. क्लासेस वगैरे... मग एकत्र वेळ मिळणं मुश्किलच होतं.
- प्रकृती :** मग? तुम्ही सगळे परत एकत्र कसे आलात?
- तन्मय :** आम्ही आमचा बँड तयार केल्याचं पूर्ण कॉलनीत कळलंच होतं. आमच्याकडे पाचही बिल्डिंगचा मिळून गणेशोत्सव असतो. त्यात आम्ही परफॉर्म करावं असं सगळे म्हणू लागले.
- श्लोक :** परफॉर्म वगैरे नाही हं... प्लीज. मोठ्या माणसांची संगीतखुर्ची खेळताना मागे म्युझिक हवं होतं त्यांना. तेवढ्यासाठी आम्ही काय ते वाजवलं...
- कीर्ती :** खरं तर आम्ही काहीच करणार नव्हतो. पण घरचे खूप मागे लागले. त्यामुळे आम्ही तो 'हिरवा 'ई' 'संगीत खुर्ची' परफॉर्मन्स केला!
- प्रकृती :** हं... पण पॉझिटिव्हली विचार करता, निदान त्यामुळे तुम्ही परत एकत्र तर आलात ! पुन्हा थोडीफार प्रॅक्टिस केली असेल... कीर्ती, आत्ता तू म्हणालीस म्हणून आठवलं, 'हिरवा 'ई' हे नाव कसं सुचलं?
- श्लोक :** ती खरं तर अतुलदादाची कमाल. आम्ही बँड तयार केला. नाव काहीतरी झकास हवं होतं...
- तन्मय :** तेव्हा अतुलदादानं 'ग्रीन डे' बद्दल सांगितलं. ते कसे नावाप्रमाणे ग्लोबल वॉर्मिंगच्या जागतिक समस्येला कमी करण्यासाठी काम करताहेत...
- प्रकृती :** हो. इव्हन आपल्याकडे भारतात 'इंडियन ओशन' आहेत, ते तसंच काम करतात.
- कीर्ती :** 'परिक्रमा'नं सुद्धा मध्ये नर्मदा-प्रश्नावर फंड गोळा केला होता... असंपण काहीतरी दादानं सांगितलं होतं तेव्हा.
- श्लोक :** मग आम्हीही असं काहीतरी 'कारण' ठरवून नाव द्यायचं ठरवलं आणि 'हिरवा 'ई'' सुचलं. 'ई' फॉर अर्थ !
- तन्मय :** स्पर्धेतही थीमनुसार आम्ही पर्यावरण, वसुंधरा अशा विषयांवर गाणी केली.
- प्रकृती :** ग्रेट ! सो, गणपतीत तुम्ही सगळे पुन्हा एकत्र आलात. पण मग पुढे काय? म्हणजे तिथपासून ते परवापर्यंतचा प्रवास कसा झाला? कशामुळे?
- कीर्ती :** अतुलदादा !
- श्लोक :** हो. दादामुळेच. तो खूप भारी आहे ! आमच्याच कॉलनीत राहतो. कॉलेजात शिकतो. पण तो खूप काय काय करत असतो... नाटकाच्या स्पर्धा, कसली कसली शिबिरं...
- तन्मय :** ट्रेकिंगपण. आम्ही त्याच्याबरोबर सुट्टीत एका तरी किल्ल्यावर नक्की जातो.
- श्लोक :** तो, त्याचे मित्र मिळून झोपडपट्टीतल्या मुलांना कॉम्प्युटर शिकवतात.
- अमेय :** अतुलदादा 'मित्र' नावाच्या एन्.जी.ओ.तही काम करतो. त्याच्यामुळेच खरं तर आम्ही 'मित्र'साठी ते परवाचं कॉन्सर्ट केलं.
- कीर्ती :** 'आम्ही केलं' असं नको म्हणायला. कारण त्यानेच सगळी जुळवाजुळव केली होती...
- प्रकृती :** ओके...बरं, पुढे जाण्याआधी, एक जरा 'अंदर की बात'... गणपतीनंतर तुम्ही परफॉर्म केलंत खरं. पण त्यासाठी गिटार मिळविण्यासाठी तुम्ही काहीतरी केलं... हो ना?
- कीर्ती :** तुला कसं काय कळलं प्रकृतीताई?
- प्रकृती :** हं...हा: हा: अशीच 'आतून' बातमी मिळाली ! सांगा पटकन काय केलं ते...
- श्लोक :** नाही, पण तुम्हाला कसं कळू शकतं ते?

हरवलेल्या क्षणांतून, नवीन स्वप्नं घडतात । जुने क्षण नवे होऊन पापणीआड दडतात ।।

.....
। अभिमानास्पद... ॥॥ पं. गंगाधरबुवा पिंपळखरे उदयोन्मुख कलाकार पुरस्कार - सायली पानसे (शास्त्रीय संगीत) ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

प्रकृती : हे आपले मित्र स्वतःहून काही सांगणार नाहीत. मीच सांगते-तर फ्रेंड्स, यू वॉन्ट बिलीव्ह, पण गिटार मिळवण्यासाठी या सगळ्यांनी महिनाभर त्यांच्या बिल्डिंगमधल्या गाड्या धुतल्या आहेत ! तुम्ही लोक खरंच 'ग्रेट' आहात... मी सुरुवातीपासून हेच म्हणतेय !

अमेय : अॅक्चुअली, कीर्ती गिटार शिकली, पण तिच्याकडे घरी गिटार नाहीये. स्पर्धेच्यावेळी आम्हाला सगळ्या प्रॉप्स तिकडेच मिळाल्या होत्या; गिटारपण. आता परत वाजवण्यासाठी 'मित्र'साठी परफॉर्म करताना गिटार हवीच... आणि ती विकत घ्यायला पैसेही.

कीर्ती : आई तेव्हा जरा नाराजच होती माझ्यावर. 'काय मुलांमध्ये जाऊन उद्योग करतेस' म्हणायची. घरून पैसे मिळणार नव्हते. म्हणून ते एकत्र खटपट करून मिळवायचे ठरवले.

श्लोक : आमचे पॉकेटमनी पुरेसे नव्हते तेव्हा पिंगून-तन्मयनं ही आयडिया सांगितली रोज सकाळी प्रत्येकानं दोन-दोन गाड्या महिनाभर पुसू म्हणून.

तन्मय : माझ्या घरी सगळं असंच असतं. अशी कामं केली की, पप्पा पैसे देतात. रद्दीचे पैसे माझा पॉकेटमनी असतो. सो हे सुचलं.

प्रकृती : ग्रेट यार...

अमेय : मग आम्ही कामाचे पैसे घ्यायला गेलो तेव्हा गिटारबद्दल सांगितलं. काही जणांनी जास्तीचे पैसे दिले... तिला गिटार मिळाली !

प्रकृती : मी काय म्हणू? मला काऽऽही कळत नाहीये आता... बरं, अजूनही 'हिरवा 'ई'' शी आपण गप्पा मारणार आहोतच परवाच्या कॉन्सर्टबद्दल, अजून काही 'आतल्या' गमतीजमतींबद्दल तुम्हीही त्यांना प्रश्न विचारू शकता-त्यांचं अभिनंदन करू शकता.

त्यासाठी कॉल करा सहा सहा शून्य दोन शून्य नऊ आठ तीन वर किंवा एसेमेससाठी टाईप करा 'प्रकृती स्पेस तुमचा मेसेज' आणि सेंड करा पाच डबल आठ डबल आठ वर ! सकाळचे दहा वाजताहेत. सुनिधी चौहानचं हे एक छानसं गाणं तुमच्यासाठी. गाण्यानंतर आणि एका छोट्याशा ब्रेकनंतर पुन्हा भेटू... ऐकत रहाऽऽ, रेडिओ मिरची...

***

“चला कॉफी पिऊया. आवडते ना सगळ्यांना? आमच्या कॅन्टिनमध्ये मस्त मिळते, चलाऽऽ,” म्हणत प्रकृतीताई माईक बाजूला सारून उठली.

कॉफीचे कप घेऊन सगळेजण खिडकीजवळ जाऊन बसले.

“इथून खूप छान दृश्य दिसतं, अख्खं पुणं दिसतं जवळपास...” ताई म्हणाली.

कुरकुर नको, हुरहुर नको । पुढचे पाऊल मागे नको ॥

.....
। अभिमानास्पद... ॥♣॥ जागतिक नेमबाजी स्पर्धेत 'प्रोन' या प्रकारात सुवर्णपदक - तेजस्विनी सावंत(पहिली भारतीय महिला) ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

“प्रकृतीताई, मला थोडी अजून साखर मिळेल?” कीर्ती
 “अं, मी घेऊन येते, ठीके?” म्हणत ताई परत काऊंटरकडे गेली.
 “तू इकडे काय करतोयसऽऽ?”
 अतुलदादाला बघताच चौघांनी एकाच सुरात प्रश्न केला.
 “मग? माझ्याशिवाय मुलाखत देणार होय तुम्ही?” अतुलदादा हसत हसत खुर्चीत बसला.
 “असं कसं? मग काल का नाही म्हणालास?”
 “आणि आमच्याबरोबर का नाही आलास मग?”
 “हो, हो, सांगतो. सकाळी कॉलेजात प्रॅक्टिकल होतं. ते करून येतोय. म्हटलं, छोटंसं सरप्राईज देऊ... कसं वाटलं?”
 “तू वेडा आहेस.” कीर्ती चमचा उचलत म्हणाली, “थँक्यू ताई,” तिनं ताईनं आणलेली साखर कपात ओतून तिनं ढवळायला सुरुवात केली.
 “बाय द वे, ही प्रकृतीताई कोण आहे ते कळलं का तुम्हाला?” अतुलनं विचारलं. चौघांच्या चेहऱ्यावरची प्रश्नचिन्हे बघून त्यानंच उत्तर दिलं, “मी तुम्हाला मागे सांगितलं नव्हतं का... माझी एक शाळेतली मैत्रीण रेडिओत काम करते म्हणून?”
 “म्हणजे तुम्ही दोघं एका शाळेत होता?” कीर्तीनं आश्चर्यानं विचारलं.
 “हो... तू सांगितलं नाहीस?” त्यानं प्रकृतीला प्रश्न केला.
 “अरे नाही, वेळच नाही झाला गप्पा मारायला. सकाळी आधी मी त्यांना रेडिओ स्टेशन दाखवलं. रेकॉर्डिंग-ब्रॉडकास्टिंग कसं होतं अँड ऑल... मग शो सुरू झाला. एनीवे, तुला कॉफी?”
 “आत्ता नको, नंतर घेईन.”
 “प्रकृती गेट बँक टू स्टुडिओ-ऑन एअर प्लीजऽऽ” स्पीकरवरून घोषणा झाली.
 “चलो, चलो जल्दी, ब्रेक संपत आलाय, लेट्स गो !”

***

प्रकृती : पुन्हा एकदा हाय, पुणे मेरी जान ! तुम्ही आत्ताच ट्यून् इन झाला असाल तर सांगते की, आज आपल्यासोबत आहेत ‘हिरवा ‘ई’ रॉक बँड आणि नुकताच स्टुडिओत आम्हाला जॉईन झालाय माझा जुना मित्र, अतुल देशमुख. तो सध्या शिकतोय आणि ‘मित्र’साठी काम करतोय. अतुल, जरा तुझ्याबद्दल आणि ‘मित्र’ बद्दल सांगशील ?

अतुल : ‘मित्र’ इज, जसा अमेय मघाशी म्हणाला, अँ एन्.जी.ओ. पर्यावरण संवर्धन, प्रदूषण कमी करण्याबद्दल जनजागरण या हेतूने

‘मित्र’ काम करते. पुण्याच्या टेकड्यांवर आम्ही झाडं लावतो, त्यांची देखभाल करतो. शाळांमध्ये जाऊन माहिती देतो, विद्यार्थ्यांना सहभागी करून घेतो...

प्रकृती : परवाच्या कॉन्सर्टबद्दल...एकंदरीत ‘हिरवा ‘ई’ आणि ‘मित्र’ एकत्र कसे आले ?

अतुल : हं... नुकताच आपल्या मुठेला पूर येऊन गेला. आता पाणी कमी झालंय, पण पुरासोबत आलेला धरणातला कचरा मात्र काठावर तसाच पडून आहे. सडतोय. ‘मित्र’ नं हा कचरा गोळा करून नष्ट करायचं अभियान ठरवलं. त्यामध्ये अधिकाधिक

निराशेला केलं, कडीगच्च बंद । स्वप्नांना लागे, आशेचा छंद ।।

..... पाहा...सुधा कार्स संग्रहालय, हैद्राबाद- स्वतः हाताने तयार केलेल्या वेगवेगळ्या आकाराच्या कार्सचे अनोखे दालन ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

लोकांना कसं सहभागी करून घेता येईल, असा विचार चालू होता... यांची गाणी मी ऐकली होतीच. सगळं जुळून आलं आणि 'हिरवा 'ई''चं रॉक कॉन्सर्ट ठरलं. काही गाणी 'मित्र'नं ठरवली आणि त्याप्रमाणे आम्ही ती बसवली.

अमेय : त्यादिवशी, म्हणजे परवा दुपारी तिथे नदीच्या कडेलाच आमचा परफॉर्मन्स झाला. खूऽऽप लोक जमले होते. आणि नंतर सगळ्यांनी मिळून गाणी म्हणत तो भाग स्वच्छ केला.

अतुल : हो, ती सुरुवात होती. अजूनही उरलेल्या भागांत काम चालू आहे. कोणीही येऊन 'मित्र'ला सहकार्य करू शकतं. आपल्या शहरासाठी काहीतरी करायची छान संधी आहे ही...

प्रकृती : अगदी खरं. माझ्या मनातलं बोललास तू अतुल. तर ही होती 'बिहाईड द सीन स्टोरी' 'हिरवा 'ई''ची ! एक रॉक कॉन्सर्ट आणि समाजकार्य एकत्र ही खरंच छान कल्पना आहे आणि त्याला केवढा चांगला प्रतिसाद मिळाला, हेदेखील आपण बघितलंय. 'हिरवा 'ई'' सगळीकडे फेमस झालेत, नदीही स्वच्छ होतेय... पी.जे. आहे खरा. पण खरंच या चौघांना पाहून 'मूर्ती लहान, पण एकटी कीर्तीच नाही तर चौघेही महान!' असं म्हणावंसं वाटतं ! हा: हा:ऽऽ बरं, जरा विषयांतर, पण कीर्ती, तू म्हणालीस की तुझ्या घरी आई तुला परवानगी देत नव्हती वगैरे? एकंदरीत तुमच्या घराच्यांची काय प्रतिक्रिया होती या कॉन्सर्टनंतर ?

श्लोक : एक गंमत सांगतो... माझी आजी 'बँड' म्हटल्यावर जाम भडकली होती. तिला एकच बँड कळतो - लम्नातला ! 'टीव्हीतल्यासारखं स्टेजवर एकत्र गाणं म्हणणार' असं तिला शंभरवेळा समजावल्यावरच तिनं मला जाऊ दिलं !

कीर्ती : हो, पण काल पेपरात फोटो बघून आर्जीनी आम्हाला प्रत्येकाला त्यांचे खास अळीवाचे लाडू खायला घातलेत !

प्रकृती : कित्ती छान !...ए, असं कौतुक झाल्यावर खूप छान वाटतं ना? आणि तुम्ही मुळात कामच असं करताय की, कौतुक करायलाच हवं... तुमच्याशी अजून बऱ्याच गप्पा मारायच्या आहेत... इथे आपल्याला कॉल्स-मेसेजेसही येताहेत. पण त्याआधी सगळ्या प्रेक्षकांसाठी एक खास 'हिरवा 'ई''चं गाणं म्हणणार ?

तन्मय : नक्कीच... 'हिरवा-ई'च म्हणू, चालेल ?

प्रकृती : ओक्के ! सो हिअर इट इज- 'हिरवा 'ई'' लाईव्ह ऑन एअर...

सगळे : हिरवाई ऽऽ...

अमेय : एकच असे ही पृथ्वी अपुली

तन्मय : अवनी, भूमी, माता अपुली

सगळे : हिरवाई ऽऽऽ

कीर्ती : जाणून घेऊ तिची महती, नाही नुसती ही माहिती

अमेय : जबाबदारी असे अपुली...

सगळे : हिरवाई ऽऽऽ

अमेय : गाड्या, कारखाने, हवा प्रदूषण, सांडपाण्याचे नाले, जल प्रदूषण, प्लॉस्टिक, कचरा, पर्यावरणाचे भक्षण

कीर्ती : एकत्र येऊ, जाणून घेऊ आणि थांबवू हे प्रदूषण

सगळे : हिरवाई ऽऽऽ

करू पुन्हा हिरवी पृथ्वी

हिरवाई ऽऽ

एकच असे ही पृथ्वी अपुली..

❖❖❖

प्रसाद सांडभोर

१३ ए, विजयश्री सोसोयटी,

महेश विद्यालयाजवळ,

कोथरुड, पुणे 411038

sandbhorprasad@gmail.com

नवनवीन छंदात रमून जावे । कला साधनेत मन आनंदे भरावे ॥

.....
। अभिमानास्पद... ॥❖॥ स्व. शेट चिमणलाल गोविंददास सेवागौरव पुरस्कार -प्रा. जे. डी. चोपडे (आरोग्य क्षेत्र)।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

गेले वर्षभर निरनिराळे प्रकल्प आम्ही अंकातून देत आहोत. त्यावरून तुम्हाला काही प्रकल्पविषय सुचले का? तुम्ही तुमच्या शाळेत केलेले असे वेगळे/हटके प्रकल्प आमच्याकडे पाठवणार ना? निवडक प्रकल्पांना अंकातून प्रसिद्धी दिली जाईल.

...नवरस...

इ. आठवीत आल्यावर आम्हाला प्रकल्पासाठी निरनिराळे विषय देण्यात आले. त्यात आम्ही मराठी हा विषय निवडला. कारण मराठी ही आपली मातृभाषा आहे, तिचा आवाका फार मोठा आहे, त्यात प्रकल्प करण्यासाठीही खूप वाव आहे.

वीणा गोखले यांनी काही वर्षांपूर्वी नवरसांवर आधारित गाण्यांचा एक कार्यक्रम केला होता. प्रकल्पासाठी विषय निवडताना अचानक तो कार्यक्रम आठवला व त्यामुळे नवरस हा विषय डोळ्यांसमोर आला. नवरसांवर आधारित प्रकल्प होऊ शकतो का, हे जाणून घेण्यासाठी मार्गदर्शिकांना भेटलो. मग तेव्हा झालेल्या चर्चेतून आम्हाला असे जाणवले की, या विषयावरदेखील आपण छान प्रकल्प करू शकतो. मग आम्ही जोमाने तयारीला लागलो.

‘नवरसांचा अभ्यास करून त्यांची संकल्पना जाणून घेणे’, हे आमचे मुख्य उद्दिष्ट होते.

नवरसासंबंधी माहिती मिळू शकेल अशी पुस्तकं, ग्रंथ आम्ही संस्कृतच्या ताईच्या मदतीने, ग्रंथालयात शोधू लागलो.

प्रकल्पाला सुरुवात करताना आम्ही आधी नवरसांचे दोन भाग जाणून घेतले.

१) सुखात्मक रस :- ज्या रसांचा स्थायीभाव किंवा त्यांचा प्रभाव आपल्यासाठी आनंददायी ठरतो. त्या रसांना सुखात्मक रस असे म्हणतात. उदा. भक्तिरस, शांतरस, हास्यरस, वीररस, अद्भुत रस, शृंगाररस.

२) दुःखात्मक रस :- ज्या रसांचा प्रभाव आपल्यासाठी त्रासदायक ठरतो, ते रस म्हणजे दुःखात्मक

रस. उदा. करुणरस, रौद्ररस, भयाण रस, बीभत्स रस.

प्रकल्पाच्या सुरुवातीला आमच्याकडे भारतीय ‘संस्कृतिकोशा’ शिवाय संदर्भ म्हणून काहीच साधन नव्हते. तेव्हा खूप त्रास झाला. कारण त्यातील माहिती मर्यादित होती. पुढे ‘रसगंगाधर’ या नवीन संदर्भग्रंथाची ओळख झाली. त्यातील भाषा मराठी व संस्कृत संमिश्र होती. त्यामुळे ती समजणं जरा कठीण जात होतं. नऊ रसांची संकल्पना समजून घेतल्यानंतर ती संकल्पना आम्ही प्रत्यक्षात लागू पडते की नाही हे पाहू लागलो. म्हणजे या नऊ रसांवर आधारित कथा, कविता, गाणे मिळतेय का ते पाहू लागलो. प्रत्येक रसावर आधारित साहित्य मिळवणे ही आमच्या प्रकल्पाची पुढची पायरी होती.

प्रकल्पाचे नियोजन करताना आम्ही प्रत्येक रसावर आधारित ३ कविता, ३ कथा व ३ गाणी यांचा समावेश करण्याचे ठरविले होते. परंतु पृष्ठमर्यादिमुळे ते शक्य होत नव्हते. म्हणून मग आम्ही मर्यादित; पण असे साहित्य निवडले ज्यातून तो रस ठळकपणे जाणवतो.

अनेकदा आम्ही संग्रहित केलेलं साहित्य संमिश्र रसावर आधारित असायचं. त्यामुळे विशिष्ट रसावर साहित्य मिळवायला थोडं अवघड वाटलं. पण जेव्हा आमचे वाचन वाढत गेले, ताईशी वेळोवेळी चर्चा झाल्या तेव्हा गोष्टींचा उलगडा होत गेला.

प्रकल्पाला सुरुवात केल्यानंतर एका विशिष्ट टप्प्यापर्यंत आम्ही फक्त संग्रह करत होतो. आम्हाला खरी दिशा मिळाली नव्हती. आमचा प्रकल्प फक्त संग्रहात्मक होत होता. पण परीक्षणाच्या माध्यमातून आम्हाला मा. विवेकराव पोंक्षे व मा. भाग्यश्रीताई हर्षे यांचे मार्गदर्शन लाभले. त्यांनी आमच्यासमोर पर्याय ठेवले. ते म्हणाले की, तुम्ही मिश्र रसांवर अभ्यास करा, इतर कोणत्या भाषेत रस ही संकल्पना आहे का ते शोधा. आम्ही पुन्हा एकदा नव्या जोमाने, नवीन वाटेवरून अभ्यासाला सुरुवात केली.

साहित्य वाचताना आपल्याला अनेक ठिकाणी मिश्र

कुठलेही सुंदरपण आपल्या डोळ्यांत वसावे लागते। क्षणभंगुर आणि चिरंजीव याचे भान असावे लागते।।

। अभिनंदन... ॥॥ हंसा पद्मनाभन - आंतरराष्ट्रीय स्पर्धेतील यशाबद्दल लघुग्रहाला तिचे नाव देण्याचा बहुमान।

रस आढळतात. म्हणजे एखाद्या कवितेत वीररस आणि करुणरस असे दोन्ही रस जाणवले किंवा वर जे रसांचे प्रकार दिले आहेत (सुखात्मक आणि दुःखात्मकही) त्या त्या वेगळ्या प्रकारातले रसही एकाच कथेत, कवितेत आढळले. अशावेळी अनेकदा हे रस एकमेकांना पूरक असतात, हे जाणवले. उदा. 'शूर आम्ही सरदार'... या कवितेत आपल्याला देशाप्रती प्रेम, निष्ठा म्हणजेच भक्तिरस व देशप्रेमापोटी, देशाच्या स्वातंत्र्यापोटी झुंजण्याची तयारी म्हणजे वीररस असे दोन रस आढळतात. येथे हे दोन रस एकमेकांना पूरक आहेत. अशा पूरकरसांचा देखील अभ्यास आम्ही केला.

आम्हाला असं जाणवलं की, कुठल्याही रसाच्या साहित्यात त्या रसाची निष्पत्ती म्हणजेच तो रस दर्शवून देणारे काही शब्द असतात. ते शब्द निवडून त्यांचा शब्दसंग्रह करण्याचे काम आम्ही सुरू केले. उदा. 'नसतेस घरी तू जेव्हा...' या गाण्यातून फाटका, तुटका, दिशाहीन, श्वासाविन, अगतिक असे शब्द करुणरसाची निर्मिती करतात.

नवरसांवर अभ्यास करताना त्या रसांच्या प्रभावाचा देखील अभ्यास आम्ही केला. कोणत्याही रसाचा आपल्यावर होणारा शारीरिक व मानसिक परिणाम, तसेच त्या रसाचा वातावरणावर, आजूबाजूच्या परिस्थितीवर होणारा परिणाम यांचा अभ्यास आम्ही केला.

आम्ही अनेक जुन्या कविता प्रकल्पाच्या निमित्ताने वाचल्या तसेच कथा निवडण्यासाठी संपूर्ण पुस्तके वाचली. उदा. 'हास्य'रसाची निष्पत्ती होणारा लेख शोधण्यासाठी आम्ही 'अनुदिनी' हे दिलीप प्रभावळकर यांचे पुस्तक, 'अद्भुत' रसासाठी 'हॅरी पॉटर'चे अनुवादित पुस्तक, 'वीर' रसासाठी 'राजा शिवछत्रपती' हे पुस्तक अशी अनेक पुस्तके वाचली. त्यातील विशिष्ट रस दाखवणारा प्रसंग निवडून त्याचा समावेश प्रकल्पात केला. उदा. 'राजा शिवछत्रपती' मध्ये शिवाजी महाराज अफजलखानाचा वध करतात तो प्रसंग वीररस दर्शवतो.

कु. निकीता भुतडा, कु. जीवनविद्या जोशी, कु. सावनी गोखले (इ. ८ वी), ज्ञान प्रबोधिनी प्रशाला, पुणे - ३०

गोष्ट साधीच असते, पण श्रीमंत करून जाते । मनावर आनंदक्षणांची, मोहोर उठवून जाते ॥

। पाहा... ॥ ॥ पतंग संग्रहालय, अहमदाबाद - भानूभाई शाह यांनी जमवलेले वेगवेगळे पतंग (जपानी पतंगांसाठी प्रसिद्ध) ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

तसेच शिवाजीमहाराजांचं निधन होतं, तेव्हा चाललेला आक्रोश आपल्याला करुणरसाची जाणीव करून देतो.

नवरसांचा अभ्यास करताना आम्हाला एक गोष्ट जाणवली. संदर्भग्रंथामध्ये ज्या रसांची माहिती आम्हाला मिळाली, तिथे कोणते तरी तत्त्वज्ञ म्हणत की, हाच रस सर्वांत श्रेष्ठ आहे. उदा. अभिनव गुप्ता यांनी शांतरस सर्वांत श्रेष्ठ मानला आहे. तसेच भरतमुनींनी सर्व रसांची परिणती अखेर शांतरसात होते असे म्हटले आहे. अशा विधानांमुळे आम्हाला नक्की कळत नव्हते की, कोणता रस श्रेष्ठ आहे? पण जसजसं आम्ही या विषयात अधिक शिरायला लागलो तसंतसं आम्ही विचार करायला लागलो. कोणत्याही रसाशिवाय साहित्य पूर्ण होऊ शकणार नाही, हे आम्हाला जाणवू लागले. असा एकच कुठला तरी रस श्रेष्ठ म्हणता येईल का? आम्हाला तर सर्वच रस आवडत होते. कुठलंही साहित्य वाचताना त्यातला रस शोधताना उत्तेजित व्हायला होत होतं. कधी कधी बुद्धीला ताण द्यावा लागत होता; पण मजाही येत होती. शेवटी कुठल्याही साहित्याला आपण नवरसाची संकल्पना लावून बघू शकतो म्हणजेच नवरसांपैकी कुठला ना कुठला तरी एक (किंवा २-३) रस साहित्यात असतो हे आम्हाला कळून चुकले. रसाशिवाय साहित्य मिळणेच अवघड आहे असे आता वाटते आहे.

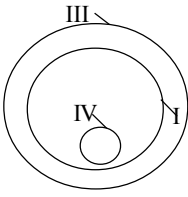
हा प्रकल्प करताना आम्हाला सौ. आश्विनीताई जोशी यांचे मोलाचे मार्गदर्शन लाभले. तसेच परीक्षणाच्या माध्यमातून मा. विवेकराव पोंक्षे, मा. भाग्यश्रीताई हर्षे यांनी आम्हाला वेळोवेळी मार्गदर्शन केले. प्रकल्पाच्या निमित्ताने आम्ही मराठीतील एका अनोख्या भागाशी परिचित झालो. या विषयाशी समरस झालो. हा प्रकल्प करताना आम्हाला खूप मजा आली. तुम्ही देखील असाच एखादा प्रकल्प नक्की करून पाहा. आणि आम्हालाही कळवा.

❖❖❖

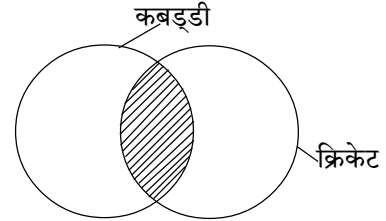
नमस्ते दोस्त लोक, गेल्या महिन्याभरात झालेल्या जोरदार पावसामुळे आपण गेल्यावेळी घनाकृतीला लावलेले रंग वाहून तर नाही ना गेले? मला खात्री आहे की, रंगवून मग कापलेल्या या छोट्या ठोकळ्यांनी तुमची झोप चांगलीच उडवली असणार ! गेले ७-८ लेख आपण विविध प्रकारच्या आकृत्यांवर आधारित नमुनाप्रकार अभ्यासतो आहोत. यावेळी आपण आणखीन वेगळ्या आकृतीचा विचार करणार आहोत. पण आता आकृती, तिचा आकार, रेषा इ. पेक्षा गणित व तर्कसंगत विचार यांना प्राधान्य द्यायचे आहे.

प्रत्यक्ष नमुनाप्रश्न अभ्यासण्यापूर्वी थोडी पार्श्वभूमी समजावून घेऊया. एखाद्या विशिष्ट गुणधर्मांमुळे तयार होणाऱ्या व्यक्तींच्या/वस्तूंच्या गटाला गणिती भाषेमध्ये सेट (set) असे संबोधले जाते. उदा. अबक प्रशालेच्या इयत्ता आठवीच्या वर्गात शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा गट (I) किंवा एखाद्या झाडाला लगडलेल्या आंब्यांचे गट (II) म्हणजे एक सेट होतो. अशा प्रकारचे अनेक सेट अस्तित्वात असू शकतात. प्रत्येक सेट हा एखाद्या भूमितीय आकृतीने (उदा. वर्तुळ, चौरस, त्रिकोण, आयत इ.) दर्शवला जातो. तसेच त्या गटामध्ये असणाऱ्या व्यक्तींची/वस्तूंची संख्या त्या आकृतीमध्ये दाखविली जाते. प्रत्येक सेट हा एखाद्या अधिक मोठ्या/व्यापक सेट मध्ये समाविष्ट होऊ शकतो. (अशा मोठ्या सेटला सुपरसेट म्हटले जाते.) किंवा प्रत्येक सेटमध्ये अनेक छोटे सेट असू शकतात. (अशा छोट्या सेटना सबसेट म्हणतात.)

उदाहरणार्थ अबक प्रशालेमधील सर्व विद्यार्थ्यांचा सेट (III); हा वरील आठवीच्या वर्गात शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या सेट (I) चा सुपरसेट होय आणि अबक प्रशालेमधील आठवी 'ब'च्या वर्गातील विद्यार्थ्यांचा सेट (IV) हा वरील I चा सबसेट होय. या तीनही सेटची रचना शेजारील आकृतीप्रमाणे दाखविता येईल.

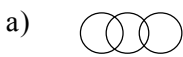
एखादा घटक हा एकाचवेळी दोन किंवा अधिक सेटचा भाग असू शकतो. उदाहरणार्थ एकच विद्यार्थी शाळेच्या क्रिकेट व कबड्डी अशा दोन्ही संघामध्ये असू शकतो. अशावेळी दोन सेटची रचना शेजारील आकृतीप्रमाणे दिसेल. म्हणजेच हा भाग दोन्ही सेटमधील सामायिक भाग झाला. (यामध्ये वर्तुळाचा आकार व विशिष्ट गटामधील सदस्यसंख्या यांचा संबंध नसतो.)

अशाप्रकारे एकाहून अधिक सेट दर्शविणाऱ्या व त्यांच्यामधील परस्परसंबंध स्पष्ट करणाऱ्या आकृतीला वेन आकृती म्हटले जाते. चला तर मग आता प्रत्यक्ष नमुनाप्रश्न सोडवूयात.

नमुनाप्रश्न - खालीलपैकी प्रत्येक प्रश्नात गट दिलेले आहेत. खाली चार पर्याय दिले आहेत. त्यातून कोणता पर्याय कुठल्या गटाला योग्य ठरेल ते शोधा.

1. देवमासे, प्राणी, सस्तन प्राणी
2. कायदेतज्ज्ञ, शिक्षक, पुरुष
3. आई, वडील, शासकीय कर्मचारी

अशी आव्हाने हवी आहेत, तेजाळ क्षितिजांची । क्षितिजांचे वेध घेणाऱ्या विज्ञान पंखांची ॥

। अभिमानास्पद... ॥ महाराष्ट्र शिक्षणतज्ज्ञ पुरस्कार - सुप्रसिद्ध साहित्यिक, शिक्षणतज्ज्ञ डॉ. न. म. जोशी ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

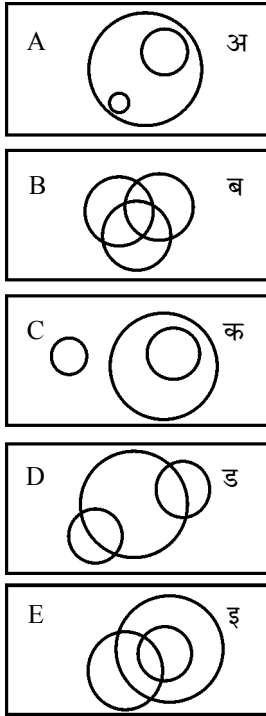
स्पष्टीकरण : प्रत्येक प्रश्नामध्ये ३ गट/सेट दिलेले आहेत. आणि प्रत्येक उत्तर आकृतीमध्ये तीन वर्तुळे आहेत. म्हणजे प्रत्येक वर्तुळ एका गटाचे प्रतिनिधित्व करते आहे.

प्रश्न 1 मध्ये थोडासा सामान्यज्ञानाचा वापर केला तर आपल्याला हा प्रश्न सहज सोडवता येईल. सस्तन प्राणी हे प्राणी आहेत आणि देवमासा हा एक सस्तन प्राणी आहे. म्हणजेच देवमाशासाठी आतले वर्तुळ, त्याहून मोठे वर्तुळ सस्तनप्राण्यांसाठी आणि प्राण्यांसाठी सर्वात मोठे वर्तुळ अशी एकात एक तीन वर्तुळे काढावी लागतील म्हणजेच पर्याय c हे बरोबर उत्तर होय.

प्रश्न 2 मध्ये काही शिक्षक हे पुरुष असतात (काही महिला शिक्षक असतात) म्हणजे पुरुष व शिक्षक हे दोन परस्परांना छेदणाऱ्या वर्तुळांनी दर्शवता येईल. आता काही कायदेतज्ज्ञ म्हणजे वकील हे पुरुष असतील तसेच काही कायदेतज्ज्ञ शिक्षकही असतील (विधी महाविद्यालयांमध्ये शिकवणारे शिक्षक हे कायदेतज्ज्ञ असतात) म्हणजे कायदेतज्ज्ञ गटाचे प्रतिनिधित्व करणारे वर्तुळ उर्वरित दोन वर्तुळांना छेदणारे हवे. म्हणजे पर्याय b हे उत्तर बरोबर आहे.

प्रश्न 3 मध्ये एकच व्यक्ती आई व वडील असू शकत नाही म्हणजे दोन वर्तुळे एकमेकांपासून स्वतंत्र (न छेदणारी हवीत.) पण काही शासकीय कर्मचारी आई/वडील असू शकतात. तसेच काही शासकीय कर्मचारी अद्याप अविवाहित असतील किंवा त्यांना अपत्य नसेल म्हणजे तिसरे वर्तुळ हे पहिल्या दोन वर्तुळांना स्वतंत्रपणे छेदणारे असेल. म्हणून पर्याय a हे बरोबर उत्तर होय.

सोप्य आहे ना? मग आता एक काम करा पाहू असे तीन गट शोधून काढा की ज्याचे प्रतिनिधित्व पर्यायांमधील व्हेन आकृती करेल (अनेक वेगवेगळी उत्तरे काढता येतील)

सरावप्रश्न

सूचना (प्रश्न क्र.१ ते ५) खालीलपैकी प्रत्येक प्रश्नामध्ये घटकांची तीन प्रकारच्या गटांमध्ये विभागणी केली आहे. बाजूच्या उत्तर आकृत्यांमधील कोणती आकृती प्रश्नातील ३ गटांचे प्रतिनिधित्व करेल ते शोधा. वर्तुळाचा आकार व विशिष्ट घटकांच्या गटाचा आकार यांचा प्रत्यक्ष संबंध नाही.

प्रश्न :

- 1) खेळाडू, विद्यार्थी, मुली
- 2) खेळाडू, काका, काकू
- 3) आशियाई देश, भारत, फ्रान्स
- 4) मनोरंजन करणारे, सिनेकलाकार, आई
- 5) माकडे, सस्तन प्राणी, वटवाघूळ

(अधिक सरावासाठी 'छात्र प्रबोधन'च्या संकेतस्थळावर Related to Magazine या बटणावर क्लिक करा.)

क्रमशः

AmarParan

दुर्गामाता मंदिरामागे, सांगली 416416, amarparanjpe@yahoo.com

अवकाशाचा परीघ आपुल्या कवेत घेत आहे। नवीन शतकासंगे माणूस, नवीन घडत आहे।।

। अभिमानास्पद...। डॉ. निर्मलकुमार फडकुले समाजसेवा पुरस्कार - डॉ. गिरीश कुलकर्णी, स्नेहालय संस्था, अहमदनगर।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

छात्र प्रबोधन - दीपावली विशेषांकाची वितरण व्यवस्था

यावर्षी महाराष्ट्र-गोवा व अन्य राज्ये मिळून १०८ गावांमध्ये १०८ वितरण केंद्रांद्वारा 'छात्र प्रबोधन'च्या दीपावली विशेषांकाची वितरण व्यवस्था केली आहे. या वितरण केंद्रांचे पत्ते व दूरभाष क्रमांक खाली दिलेले आहेत. सभासदांनी २२ ऑक्टोबरनंतर आपला दिवाळी अंक आपल्या गावातील वितरण केंद्रावरून, हा किंवा या वर्षातील कोणताही अंक दाखवून घेऊन जावा.

आपल्या गावातील वितरण केंद्राच्या पत्त्यावर/दूरभाष क्रमांकावर संपर्क होऊ शकला नाही तर त्या त्या विभागातील विभागसंपर्क प्रमुखांशी संपर्क साधावा.

ज्या गावांमध्ये वितरण केंद्रे नाहीत, त्या गावांमधील सभासदांना साध्या पोस्टाने अंक पाठविले जातील. अंक न मिळाल्यास वेगळा अंक पाठविला जाणार नाही. ज्या सभासदांनी रजिस्टर पोस्टाने दिवाळी अंक पाठविण्यासाठी रु. ४०/- जादा भरले आहेत त्यांना दिवाळी अंक तसे पाठविले जातील.

दीपावली विशेषांक अधिकाधिक जणांना वेळेत व खात्रीशीर मिळावा, यासाठी केलेली ही व्यवस्था यशस्वी होण्यासाठी, सर्व सभासद सहकार्य करतील असा विश्वास वाटतो. वितरण केंद्र सांभाळणाऱ्या व्यक्ती त्यांच्या नित्य व्यापातून वेळ काढून, स्वयंसेवी वृत्तीने हे कार्य करित आहेत याचे जाणीव सभासदांनी ठेवावे व कार्यकर्त्यांना सहकार्य करावे ही विनंती.

● विभागवार वितरण केंद्र संख्या ●

विभाग	विभाग केंद्र	केंद्रांची संख्या
१. पश्चिम मुंबई	बोरिवली	८
२. मध्य मुंबई, ठाणे	डोंबिवली	५
३. रायगड-१	अलिबाग	५
४. रायगड-२, नवी मुंबई	रसायनी	५
५. रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग	रत्नागिरी	८
६. गोवा	फोंडा	५
७. कोल्हापूर	इचलकरंजी	५
८. सांगली	सांगली	६
९. सातारा	सातारा	८
१०. सोलापूर	सोलापूर	४
११. अहमदनगर	कर्जत	७
१२. उ. महाराष्ट्र	चोपडा	८
१३. मराठवाडा -१	बीड	८
१४. मराठवाडा -२	परभणी	७
१५. विदर्भ	अकोला	८
१६. पुणे	पुणे	९
१७. अन्य राज्ये	-	२
एकूण केंद्रांची संख्या		१०८

छात्र प्रबोधन दिवाळी अंकांची वितरण केंद्रे

विभाग १. पश्चिम मुंबई - विभाग संपर्कप्रमुख (बोरीवली) - सौ. सुमिता पांडरे ☎ ९९६९०५१५७३
 बोरीवली - सौ. सुमिता पांडरे, ए-१०२ दत्तधाम, देवीदास लेन, बोरीवली (प.) ☎ ०२२-२८९११६४१
 गोरेगाव - सौ. राधिका लेले, ए-४/९ बुधसागर सोसा., सिबा मार्ग, गोरेगाव (पू.), ☎ ०२२-२६८६०१४१
 विलेपार्ले - श्री. दत्तात्रय जोशी, सी-२३, प्राची सोसायटी, शहाजीराजे मार्ग, पार्ले बिस्कटजवळ, विलेपार्ले (पूर्व),
 ☎ ९८६९०६३७७२
 बांद्रा- श्री. मिलिंद चिंदरकर, द्वारा महात्मा गांधी विद्यामंदिर, गव्हर्नमेंट कॉलनी, बांद्रा (पू.) ☎ ९३२२४२५६९
 गिरगाव - श्रीमती शिरीषा खरे, चंद्रशेखर बिल्डिंग, ७३- ब, जगन्नाथ शंकरशेठ मार्ग, गिरगाव ☎ ०२२-२३८८६९३५
 चेंबूर- कु. मधुरा पंडित, ३-डी, दहावा रस्ता, गावठाण चेंबूर ☎ ९८३३७८८०२२
 विरार - श्री. भालचंद्र बर्वे, १०२, मेघमल्लहार अपार्टमेंट, पुरुषोत्तम पारेख मार्ग, विरार (प.) ☎ ०२५०-२५०१२१८
 पालघर - तुषार राऊत, मु. पो. माहिम (आगर), कर्मवीर ज. पा. राऊत मार्ग, पालघर, ठाणे-२ ☎ ९८६०२०३१००

दिवसाच्या डोळ्यामध्ये, हळू भरून काजळ | अलगाद उतरली, माझ्या दारी संध्याकाळ |

। आदरांजली... || || बांधकाम व्यवसायातील ज्येष्ठ उद्योगपती बी. जी. शिर्के (१४ ऑगस्ट २०१०) ।

|| छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ||

विभाग २. मध्य मुंबई, ठाणे - विभाग संपर्कप्रमुख (डॉंबिवली) - सौ. स्मिता चावरे ☎ ९९३०१४५२११
ठाण - सौ. सुप्रिया बर्वे, ३०१, निशिगंधा, म. कर्वे मार्ग, ३ रा मजला, बेडेकर हॉस्पिटल जवळ, नौपाडा (प.)
☎ ०२२-२५३६४३६४
डॉंबिवली - सौ. वृंदा गोडसे, ब-१, तरंग हौ.सोसा., संभाजी पथ, जोशीहाय. ग्रा.जवळ, डॉंबिवली (पू.)
☎ ०२५१-२४७२६५२
कल्याण - सौ. स्मिता मनोरे, डी.२/७ रत्नभिमा सोसा., डॉ. आचार्य हॉस्पिटल जवळ, बैलबाजार, कल्याण (प.)
☎ ९९२०९४८७७८
अंबरनाथ -१) सौ. अश्विनी कुलकर्णी, प्लॉट नं. ५५२, इंदुप्रभा, ३ रा मजला, खेर सेक्शन, अंबरनाथ (पू.) ☎ ०२५१-२६०१४११
२) सौ. हेमा साळुंके, भाऊसाहेब परांजपे विद्यालय, गुरुकुल, कानसाई सेक्शन, अंबरनाथ (पू.) ☎ ०२५१-२६११२६२
बदलापूर - श्री. चिंतामणी उगले, १०४ शकुनव्हिला सोसा., सानेवाडी, कुळगांव-बदलापूर (प) ☎ ९४२३०८९७७४
विभाग ३. रायगड-१ - विभाग संपर्कप्रमुख (अलिबाग) - श्री. राम जोशी ☎ ९४२०८३५६५०
अलिबाग - श्री. राम जोशी, १ कृष्णविहार, समर्थनगर, पिंपळभाट, अलिबाग ☎ ०२१४१-२२५३०९
नागाव - सौ. स्नेहा जोशी, नागाव हायस्कूलजवळ, मु.पो. नागाव, ता.अलिबाग ☎ ०२१४१-२४५६६१
नागोठणे - सौ. सुलभा गोखले, ए- १२३, रिलायन्स टाऊनशीप, नागोठणे, ता. पेण ☎ ०२१९४-२७७९०३
मुरुड - सौ. दीपाली जोशी, गणेश आळी, ता. मुरुड-जंजिरा ☎ ०२१४४-२७४४३९
महाड - श्री. डी. एस्. सावंत, सावित्री, नवेनगर, महाड ☎ ९८२२६२६९३२
विभाग ४. रायगड -२, नवी मुंबई - विभाग संपर्कप्रमुख (रसायनी) - श्री. शाम कोकीळ ☎ ९८८१९०३६७३
रसायनी- सौ.शुभदा कोकीळ, ५अ, वरदविनायक सोसा., राममंदिरासमोर,पो.मोहपाडा, ता.खालापूर ☎ ०२१९२-२५१२९६
खोपोली - सीमा सेलूकर, आशियाना इस्टेट, बि. नं. ३, वीणानगर, खोपोली, जि रायगड ☎ ०२४४६-२४४११५
कर्जत- श्री. नंदकुमार मणेर, आर्चिस अपार्ट., २०४ विठ्ठलनगर, कचेरीमार्ग, डॉ. साबणे यांच्याशेजारी, कर्जत
☎ ९३२५४४८०९२
सानपाडा - सौ. अपर्णा कानडे, माध्यमिक विद्यालय, विवेकानंद संकुल, सेक्टर नं. ४, सानपाडा, नवी मुंबई
☎ ९८२०४७६१९०
वाशी- सौ. विजयालक्ष्मी पाटगावकर, जे.एन.३/११/१५,सप्तगिरी अपार्ट.सेक्टर ९, वाशी, नवी मुंबई ☎ ९८२१५८४८६२
विभाग ५. रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग - विभाग संपर्कप्रमुख (रत्नागिरी) - श्री. प्रसाद काणे ☎ ९४२२४३०९००
रत्नागिरी -१) सौ. प्रतिभा प्रभुदेसाई, प्रभुदेसाई हॉस्पिटल, 'चिंतामणी', मो.दी.जोशी रस्ता, टिळक आळी, रत्नागिरी
☎ ०२३५२-२२२९५३
२) श्री. राजेश आयरे, राधाशिके प्रशाला, गुरुकुल, माळनाका, रत्नागिरी ☎ ०२३५२-३२१४३१
पावस - शीतल सामंत, मु. पो. पावस, गणेश मंदिराजवळ, समाधी मंदिर रस्ता, रत्नागिरी ४१५६१६ ☎ ९४२११३९५३०
चिपळूण - श्री. प्रसाद काणे, श्रीकृपा, आदर्श निवास लॉज, शिवाजी चौक, चिपळूण ☎ ९४२२४३०९००
लांजा - डॉ. अशोक शहाणे, स्वानंद, वैभव वसाहत, लांजा ☎ ९४२११८९२४७
राजापूर - श्री. संजय कुलकर्णी मु. पो. पाचल, ता.राजापूर, जि.रत्नागिरी ☎ ९४२१२२९७५७
खेड- सौ. नम्रता दामले, बडे हॉस्पिटलसमोर, मु. पो. ता. खेड, जि.रत्नागिरी ☎ ९४२२४३३९४९
कुडाळ - श्री. उमेश सामंत, द्वारकाभाई, गुढीपूरवाई, मु. पो. पिंगुळी, ता. कुडाळ, जि. सिंधुदुर्ग ☎ ९४२२९६३५१७
सावंतवाडी - सौ. वंदना करंबेळकर, बी/७, नूतन हौ.सोसा., सबनीसवाडा, सावंतवाडी, जि. सिंधुदुर्ग ☎ ९८५०४७३०१२
विभाग ६. गोवा - विभाग संपर्कप्रमुख (फोंडा) - श्री. मोहन आमशेकर % ९४२२०५८८७३

मंद गुलाबी छटा उमटली, निळ्या आभाळावरी। धुक्यात बुडली, पुरी वेढली, निळी जांभळी दरी।।

। अभिमानास्पद... ||॥ लोकमान्य टिळक सन्मान पुरस्कार - दिल्लीच्या मुख्यमंत्री शीला दीक्षित।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

पणजी- श्री. विलास सत्तरकर, मुख्याध्यापक हेडगेवार हायस्कूल, एल.जी.पी.डी.ए कार्यालयाखाली, पणजी ☎ ९४२०६८६१६३
साखळी - सौ. शुभदा सावईकर, १४८ अनया, प्रासाद गृहनिर्माण वसाहत, हरवळे, साखळी, डिचोली
☎ ९८२३१०८१६६

फोंडा- श्री. मोहन आमशेकर, डी-१, कपीला सोसायटी, खडपाबांध, फोंडा, गोवा ☎ ९४२२०५८८७३
मडगाव - सौ. विनया शिंदे, घर नं. ४४, सेंट ज्योकीम रोड, बोर्डा, मडगाव, गोवा ☎ ९४२३८२०३३२,
९८२३२२७५१२

वास्को- सौ. दिपा गावकर, एस्-४, ब्लॉक बी, दुसरा मजला, अंतरिक्ष मनोर, आल्ट दाबोली, वास्को ☎ ९८५०३९१४१३
विभाग ७. कोल्हापूर - विभाग संपर्कप्रमुख (इचलकरंजी) - श्री. विनायक गद्रे ☎ ९८८१५९००१८

कोल्हापूर - पूनम छत्रे, द्वारा प्रकाश कोल्हापुरे, घर क्र. १००४, ५ क वॉर्ड, साळकाई गल्ली, कोल्हापूर ☎
९४२१२०३६७२

इचलकरंजी - श्री.विनायक गद्रे, ५, घर नं.६८अ, झेंडा चौक, इचलकरंजी ☎ ९८८१५९००१८

कुरुंदवाड - श्री. गोपाळ जोशी, मुंढेकर वाडा, कुंभार गल्ली, गणपती मंदिराजवळ, कुरुंदवाड ☎ ९८५०९६४८१९
हुपरी - सौ. सुधा सांगवडेकर, राजगुरुनगर, नवीन वसाहत, हुपरी, ता. हातकणंगले ☎ ९०२८८५२०५२

महागाव - श्री. सुभाष सुतार, महात्मा फुले विद्यालय, महागाव, ता. गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर ☎ ९०९६७१२८१३
विभाग ८. सांगली - विभाग संपर्कप्रमुख (सांगली) - चैत्राली काळे %९०२१४७२१८८

सांगली - श्री. शैलेंद्र केळकर, ६९२, गावभाग, खाडिलकर गल्ली, सांगली ☎ ९४२२६१६०५८

तासगाव - प्रसाद हसबनीस, ग्रामपंचायत कार्यालयासमोर, मु. पो. तुपारी, ता. पलुस, तासगाव जि. सांगली
☎ ९४२३८१०४०९

३२ शिराळे- श्री. नाथाराव हसबनीस, घ.नं. ४६९, दत्तमंदिराजवळ, पूल गल्ली शिराळा ☎ ०२३४५-२७११८६

कडेगाव - डॉ. मकरंद बर्वे, बर्वे हॉस्पिटल, एस.टी.स्टॅण्डजवळ, कडेगाव, जि.सांगली ☎ ०२३४७-२४२१०८

इस्लामपूर - सौ. स्वाती कुलकर्णी, मानस ग्रंथालय, के. बी. पी. कॉलेज रस्ता, इस्लामपूर ☎ ०२३४२-२२१९६१

मिरज - डॉ. श्रीकांत कुलकर्णी, किल्ला मिरज ४१६४१० ☎ ९३७२२२३४८७

विभाग ९. सातारा - विभाग संपर्कप्रमुख (सातारा) - श्री. सतीश कुलकर्णी ☎ ९४२३२६०२६०

सातारा - श्री. सतीश कुलकर्णी, प्लॉट नं. ५१, सर्व्हे नं. ३२०-१ अ, अंजली कॉलनी, करंजे तर्फ, सातारा
☎ ९४२३२६०२६०

कोरेगाव - डॉ. मिलिंद शहा, पूजा नर्सिंग होम, रहिमतपूर रस्ता, कोरेगाव, जि. सातारा ☎ ९८२२०२३२०८

वाई - श्री. रवी बेडेकर, ७४१, धर्मपुरी, वाई ☎ ९४२२६००४५८

कराड - श्री.दत्तात्रय कुलकर्णी, ४५६-डी, सोमवार पेठ, पंताचा कोट, नावडीकर वाडा, कराड ☎ ०२१६४-२२२५०५

उंब्रज - डॉ. धनंजय कुलकर्णी, जयश्रीराम क्लिनिक, कॉलेज रस्ता, उंब्रज, ता. कराड ☎ ९४०३५४६९१३,
९४२३३२१२१३

खंडाळा - श्री. अ. ल. फाळके, कोर्टाच्या मागे, मु.पो.ता.खंडाळा, जि. सातारा, ☎ ९८९०६०९६३१

चाफळ- श्री. उमेश सुतार-पत्रकार, मु. पो. चाफळ, ता. पाटण, जि. सातारा ☎ ९७६३५२६००८

पाटण- श्री. दत्तात्रय नांगरे, मु. पो. मारुल हवेली, ता. पाटण, जि. सातारा. ☎ ०२३७२-२८६८५८/९९७०३८६७९७

विभाग १०. सोलापूर - विभाग संपर्कप्रमुख (सोलापूर) -श्री. राजशेखर कांबळे ☎ ९८९०४१५८५१

सोलापूर - श्री. राजशेखर कांबळे, ज्ञानप्रबोधिनी बालविकासमंदिर,१५७,रेल्वेलाइन्स, डफरीन चौक, सोलापूर
☎ ०२१७-२३१७७८२

पंढरपूर - श्री. दीपक इरकल, २३४०, होळकर वाडा, महाद्वार, पंढरपूर, जि. सोलापूर ☎ ९४०३२९३२९१

तोळ विजेचा, चैतन्याचा, नाचे क्षितिजावरी। जणू नर्तकी नाचे थयथय, इंद्राच्या दरबारी।।

.....
। आदरांजली... कलावैभव नाट्यसंस्थेचे संस्थापक, नाट्यनिर्माते - मोहन तोंडवळकर (६ ऑगस्ट २०१०)।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

जेऊर- श्री. भूषण लुंकड, द्वारा भूषण जनरल स्टोअर्स, जेऊर (रेल्वे स्टेशन), जि. सोलापूर ☎ ९४२३३२६६७७

मोहोळ- श्री. बापूसाहेब दळवे, माध्यमिक प्रशाला, वडवळ, ता. मोहोळ, जि. सोलापूर ☎ ९८५०३६३४८८

विभाग ११. अहमदनगर - विभाग संपर्कप्रमुख (कर्जत) - श्री. गजानन चावरे ☎ ९९६०११८५८६

अंनगर- सौ. माथुरी यादवाडकर, ३, कांचन अपार्टमेंट, प्रोफेसर कॉलनीजवळ, चैतन्यनगर, अहमदनगर ☎ ९४२२२३४१०५

संगमनेर - श्री. अशोक भारंबे, स्वामी हौ. कॉम्प्लेक्स, परदेशपुरा, संगमनेर ☎ ०२४२५-२२२६६२

कोपरगाव - डॉ. अंजली फडके, फडके हॉस्पिटल, धरणगाव रस्ता, कोपरगाव ☎ ९३२५९५०१२१

शिर्डी- डॉ. प्रबोध जोशी, जोशी हॉस्पिटल, शिर्डी ☎ ९४२१५५८४६६

कर्जत- श्री. गजानन चावरे, गवंडे गल्ली, कर्जत, जि.अहमदनगर ☎ ०२४८९-२२२९१२

राशीन - श्री. बाळासाहेब गदादे, सिद्धार्थ कॉलनी, स्टॅन्डच्यामागे, मु.पो. राशीन, ता. कर्जत ☎ ०२४८९-२२३००१

पारनेर- सौ. सविता रेपाळे, शकुंतला सदन, बोळकोबा गल्ली, मु.पो.ता. पारनेर ☎ ९९२२२२७११८, ९९२२२५१६६७

विभाग १२. उ. महाराष्ट्र - विभाग संपर्कप्रमुख (चोपडा) - श्री. पवन लाठी ☎ ९४२३९१५५२९

नाशिक - अनिल दंडगव्हाळ, श्रीहरी प्लॉट नं. ४१४, चाणक्यनगर, कामटवाडे शिवार, नाशिक ☎ ९४२२२४८२६४

दोंडाईचा - श्री. सुभाष जैन, द्वारा- किर्ती मेडिकल स्टोअर्स, शिवाजी मार्ग, मु.पो. दोंडाईचा, जि. धुळे ☎ ९८२३४१६८४४

नंदूरबार - डॉ. वैशाली काणे, डॉ. काणे हॉस्पिटल, धुळे रस्ता, ३१ दत्तनिवास, नंदूरबार ☎ ९४२३९८०२९६

शिरपूर - श्री. रजनीकांत सोनार, ६५ दंडवते नगर, विद्याविहारजवळ, मु. पो. शिरपूर, जि. धुळे ☎ ९८८१२६४०५०

जळगाव - श्री. अनिल भोळे, द्वारा पांडेज् क्लासेस, ट्रॅफिक गार्डनसमोर, जळगाव ☎ ९४२०६६२७१४

चोपडा - श्री. सुधाकर कैंगे, विवेकानंद नगर, यावल रस्ता, चोपडा जि. जळगाव ☎ ०२५८६-२२०७९३

चाळीसगाव- डॉ. मुकुंद करंबेळकर, शल्यशोभा, करगाव रस्ता, चाळीसगाव, जि. जळगाव ☎ ९८२२२६३२७९

भुसावळ - श्री. अनिल जोशी, मुक्ताई, पुरुषोत्तमनगर, भुसावळ ☎ ०२५८२-२२११५३/९३७१६२११५३

विभाग १३. मराठवाडा -१ - विभाग संपर्कप्रमुख (अंबाजोगाई) - श्री. केदार वाघमारे ☎ ९४२१९६०५९९

कन्नड- श्री. प्रशांत कोटकर, म.ज्योतिबा फुले, कनिष्ठ महाविद्यालय, पिशोर, ता. कन्नड, जि. औरंगाबाद

☎ ९४२१५१४६७६

जालना - श्री. विजय देशमुख, डॉ. प्रभू यांच्याशेजारी, भाग्यनगर, जुना जालना ☎ ९४२३४५७६५५

बीड - श्री. कैलास लिंगे, स्वा. विवेकानंद एज्यु.अकॅडमी, 'एल्लार', त्रिमुर्ती कॉलनी क्र.३, नवगण कॉ.मार्ग, दत्तनगर, बीड

☎ ९८८१४५१३५७

गेवराई - श्री.सदानंद कुलकर्णी, द्वारा अ. ना. कुलकर्णी संकल्प निवास, तगडगाव रस्ता, सरस्वती कॉलनी, गेवराई

☎ ९४२२७०७४६८

अंबाजोगाई - ज्ञान प्रबोधिनी, मधुस्मृती, केशवनगर, अंबाजोगाई, जि.बीड ☎ ९४२१९६०५९९

धाराशिव - श्री. बालाजी माळी, द्वारा - सुनील महाजन, बनशंकरी, समर्थनगर, धाराशिव ☎ ९४०३३९११०६

हराळी - ज्ञान प्रबोधिनी, हराळी, डाक तोरंबा, ता. लोहारा, जि. उस्मानाबाद ☎ ०२४७५-२६०१०२

औरंगाबाद -१) चि. शुभम जोशी, ७-सूर्यकिरण अपार्ट., जालाननगर, रेल्वेस्टेशन उड्डाण पुलाजवळ, औरंगाबाद

☎ ९७६५०७९४५६

२) भारती कुलकर्णी, घर क्र. ५, म्हाडा कॉलनी, प्रतापनगरच्या समोर, औरंगाबाद ४२१००१ ☎ ९३२४०११३४९

विभाग १४. मराठवाडा - २ - विभाग संपर्कप्रमुख (परभणी) - श्री. दिलीप राके ☎ ९४२००७९०२७

हिंगोली - श्री. चंद्रशेखर देशपांडे, मंगळवारा, दत्त मंदिराजवळ, हिंगोली ☎ ९८५०४२१६८७

परभणी - श्री. दिलीप राके, 'पारस' नाथनगर, परभणी ☎ ०२४५२-२२५८५६

घाटातून चालत जाता, शब्दांना वळणे येती । अनु बुडत्या रविबिंबाची, हे शब्दच किरणे होती ।।

। अभिमानास्पद...डॉ. निर्मलकुमार फडकुले साहित्यिक पुरस्कार - ज्येष्ठ कादंबरीकार राजन खान - (साहित्य) ।

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

वसमतनगर -श्री. जी. आर आर्किलवाड, बहिर्जी स्मारक विद्यालय, वसमतनगर, ता. वसमत, जि. हिंगोली ☎ ९८२२८८८३०६
पूर्णा - श्री. अविनाश तळणकर, द्वारा एम्. जी. कुलकर्णी, सावली निवास, आदर्श कॉलनी, पूर्णा ☎ ९४२१४८९१४६
जिंतूर- श्री. जी. आर. कछवे, चेतक निवास, शिवाजीनगर, जिंतूर ☎ ०२४५७-२२१५२४, ९४२१०९१३०१
सेलू - श्री. भालचंद्र गांजापूरकर-जोशी, मल्हार, रेस्टहाऊस जवळ, विद्यानगर (प), सेलू ☎ ९४२२८६९५२२
नांदेड - श्री. राजेश जाधव, फालकनिवास, फुलेनगर, शिवाजीनगरजवळ, नांदेड ☎ ९४२२१८५७५६

विभाग १७. विदर्भ - विभाग संपर्कप्रमुख (अकोला) - कु. आसावरी बापट ☎ ८१४९४८१२६३
अकोला - श्री. भूषण बापट, द्वारा मिहीर उद्योग केंद्र, 'केशव अर्चना' गांधी चौक, अकोला ☎ ९८५०३८६४९४
अकोट - श्री. मुकुल देशपांडे, २५, श्री कॉलनी, अकोला रस्ता, अकोट, जि. अकोला ☎ ०७२५८-२२३३२३
वाशीम - डॉ. सुनिता घुडे, अंकुर हॉस्पिटल, सिव्हील लाईन्स, वाशीम ☎ ९८२२२०४५१५
अमरावती - श्री. प्रदीप व्यवहारे, ५, श्रेयस, हरिओम कॉलनी, जेल रस्ता, कॅम्प, अमरावती ☎ ९८६०६७४७७२
नागपूर - श्री. अजय पत्की, ११३, लेन्डा पश्चिम, नवी रामदास पेठ, नागपूर ☎ ९४२२१०४८२१
चंद्रपूर- श्री. मुकुंद घरोटे, श्रीराम बुक डेपो व स्टेशनर्स, भगतसिंह चौक, पठाणपुरा रस्ता, चंद्रपूर ☎ ९२२६२५२७८१
उमरखेड - धनंजय कुडे स्टेट बँक कॉलनी, श्रीराम मंदिराजवळ, ता. उमरखेड, जि. यवतमाळ ४४५२०६ ☎ ९४०३४६००४८
यवतमाळ - श्री. उदय नवलेकर, मोरया अपार्टमेंट, प्लॉट नं. २०, बी विंग, जि. यवतमाळ ४४५२०६ ☎ ९३७२६५०४५२

विभाग १६. पुणे - विभाग संपर्कप्रमुख (पुणे) - सौ. पूर्वा देशमुख ☎ ९४२०१५९२४२
पुणे शहर - छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी, ५१० सदाशिव पेठ, पुणे - ३० ☎ ०२०-२४२०७ १०६/१७४/१७५
निगडी- सौ. प्रज्ञा पाटील, ज्ञा.प्र. नवनगर विद्यालय, पेठ क्र.२५, निगडी प्राधिकरण, पुणे ☎ ०२०-२७६५४३८०
चिखली - श्री. गौतम इंगळे, दादासाहेब नाटेकर गुरुकुल चिखली, जि. पुणे ☎ ०२०-२७४९१४९६, ९७३०२३७३८८
साळुंब्रे -श्री. तांबे, ग्राम प्रबोधिनी विद्यालय, मु. पो. साळुंब्रे, ता. मावळ, जि. पुणे ☎ ०२११४-२८७२९०
शिवापूर - श्री. संजीव तागडे, कृषीतांत्रिक विद्यालय, ज्ञान प्रबोधिनी, शिवापूर वाडा, ता. हवेली ☎ ०२०-२४३८४०१३
वालचंदनगर-श्री. चंद्रकांत जोशी, मेन कॉलनी, मॉडिफाईड, डी-४/२, वालचंदनगर, ता. इंदापूर ☎ ०२११८-२५३११४
इंदापूर- श्री. तुषार रंजनकर, अल्फाबाईट कॉम्प्युटर्स, नगरपालिकेच्या मागे, मु.पो.ता. इंदापूर ☎ ९४२२३२९६१६
चाकण - डॉ. अविनाश अरगडे, महात्मा फुले चौक, चाकण, ता. राजगुरुनगर ☎ ९४२३५७१५५२
बारामती - मयुराताई कानिटकर, जनहित प्रतिष्ठानचे गुरुकुल, तपोवन कॉलनी, घारे इस्टेट ☎ ९४२३५८४३२४

विभाग १७. अन्य राज्ये

सुरत - सौ. वैशाली जोशी, नित्यानंद कॉम्प्लेक्स मागे, सुसान तरसाली रिंग रोड, वडोदरा, गुजरात ३९००१०
☎ ९९०९०१६१९७
बंगलोर - श्री. विनायक थानापुने, ए-१११७, 'मे-फ्लॉवर', ब्रिगेड मिलेनियम, जे. पी. नगर, फेज नं. ७, बंगलोर
☎ ९९८०१६२६४०

वितरण केंद्र प्रमुखांसाठी : सर्व वितरण केंद्रांवर १७ ते २१ ऑक्टोबरच्या दरम्यान दिवाळी अंक पाठविले जातील.

केंद्रांनी सभासदांशिवायचे जादा अंक, पुस्तके, शुभेच्छापत्रे इ. ची मागणी १० ऑक्टोबरपर्यंत मुख्य कार्यालयात नोंदवावी म्हणजे वाहनाबरोबर ते साहित्य पाठविता येईल. सर्वांनी दिवाळी अंकाच्या हिशोबांपैकी काही देणे राहिले असल्यास ते व पुस्तके - शुभेच्छापत्रे यांचे पैसे १ ऑक्टोबरपूर्वी पुण्यास पाठवावेत.

हे मासिक ज्ञान प्रबोधिनी या संस्थेच्या मालकीचे असून मुद्रक, प्रकाशक व संपादक श्री. महेन्द्र सेठिया यांनी राष्ट्रीय सौर ९ आश्विन, शके १९३२, १ ऑक्टोबर २०१० या दिवशी बालोद्यान प्रेस, नातूबाग, शुक्रवार पेठ, पुणे २ येथे छापून, ज्ञान प्रबोधिनी, ५१०, सदाशिव पेठ, पुणे ३० येथून प्रसिद्ध केले.

॥ छात्र प्रबोधन - सौर आश्विन, शके १९३२ ॥

काय वाचाल दिवाळी अंकात?

* दोन विशेष लेखमाला :

कलानंदाच्या वाटेवर (आपल्या पहिल्या वहिल्या कलास्वादाबद्दल सांगताहेत) :
संजीव अभ्यंकर (संगीत), शांभवी वझे(नृत्य), विभावी देशपांडे (चित्रपट), दुर्गेश सोनार (साहित्य),
देवदत्त पाडेकर (चित्रकला)

छोट्या दोस्तांचा जिद्दीचा प्रवास 'तांरे नव क्षितिजावरचे' : प्रथमेश लघाटे (संगीत),
हंसा पद्मनाभन (अभ्यास/संशोधन), प्राची शेंबेकर (योगासनं), मंथन चाळके (पोहोणे)

* कथा : काश्मिरच्या सीमावर्ती भागात गुप्तहेराचं काम करणारा 'डडू' (शंतनू पांडे), फूटपाथवरच्या सर्जाचं
भावविश्व उलगडून दाखवणारी 'भूक' (जयश्री काटीकर), रस्त्यावरच्या नाताळची गोष्ट (सुनंदा महाजन), अपघाताने
लादलेल्या अपंगावावर जिद्दीने मात करणाऱ्या डॉ. नि. ए. ल. गार्सियाशी परिचय 'फिरुनी नवी जन्मेन मी...' (नीलिमा
करमरकर), अंतराळातील सूक्ष्मविवरामधून आपल्याला सफर घडवणारे 'श्रीभद्र' यान (सुधा रिसबूड),
तन्मयीची गोष्ट (मीना वांगीकर),

* कविता : प्रवीण दवणे, अरुण म्हात्रे, रेणू पाचपोर, दत्ता हलसगीकर, आश्लेषा महाजन, इंद्रजित भालेराव

* ललित लेख : अमृता सुभाष, मल्हार अरणकल्ले, लीला दीक्षित, शैलजा देशमुख, यू. म. पठाण

* ज्ञान विज्ञान : भारतातील शीतवाळवंट, डोळे उघडून शिका गड्यांनो...

* विशेष लेखांचे काही विषय : भगिनी निवेदितांचे कार्य, मा. आबा पाटील यांची जडणघडण, फूटबॉल

आणि याशिवायही व्यंगचित्र, कोडी, विनोद, स्फुटं यांचा खजिना...

आम्ही असे घडलो

(छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनीचे नवे प्रेरणादायी पुस्तक!)

संपादन - नीलिमा करमरकर

पृष्ठसंख्या - १३६ किंमत रु. - ८०/-

विविध क्षेत्रांतील २० कर्तृत्ववान व्यक्तींनी स्वतःच्या
जडणघडणीविषयी लिहिलेल्या लेखांचा हा संग्रह!

हे पुस्तक म्हणजे विद्यार्थीदशेपासून होत गेलेली व्यक्तिमत्त्वाची
जडणघडण व त्यातून सापडलेली स्वतःच्या कार्यक्षेत्राची दिशा याचा
या नामवंत व्यक्तींनी स्वतःच घेतलेला शोध! ध्येयाचा ध्यास व ते
गाठण्यासाठी घेतलेले कठोर परिश्रम यांच्या साहाय्याने कर्तृत्वाचे उत्तुंग
शिखर गाठण्यासाठी त्यांनी घेतलेली झेप याचे अत्यंत पारदर्शी दर्शन
या पुस्तकातील प्रत्येक लेखात अनुभवाला येईल.

कुमारवयीन, युवा वाचकांनाच नव्हे तर सर्वच वयोगटातील
वाचकांना ही 'देखणी जीवने' नक्कीच प्रेरणादायी ठरतील.

सौर आश्विन, शके १९३२/ ऑक्टोबर २०१०, पंजीकृत नियतकालिक (Registered Newspaper)

पंजीकरण क्रमांक (RNINO.) MAHMAR/2000/5636 घोषणापत्र क्रमांक : (PHM/SR/201/VIII/2001)

L-2/RNP/PNW/M/94/2009-2011, Posted at S.P. Post Office On 1st of Every Month.

तिकिटिशिवाय पाठविण्याचा परवाना क्रमांक License to post without prepayment of postage No. (LWP No. L-172)

निवेदितांचे स्वप्न जयस्वी...

चैतन्याचे नवे धुमारे, लक्ष-लक्ष हृदयी निर्मू
निवेदितांचे स्वप्न जयस्वी, वास्तव होण्या अथक श्रमू ॥ ध्रु. ॥

स्वदेशभाषा, स्वदेशभूषा
आग्रह स्वदेशवृत्तीचा
प्रखर अस्मिता हिंदुभूमीची
गौरव निज आदर्शाचा
कला-शास्त्र अन् साहित्यातून
सखोल दृष्टी प्राप्त करू ॥१॥

‘परिस्थितीला शरण जाऊनी
कोण कधी विजयी झाले?
एकरूप-एकात्म भारती
हेच एक दैवत अपुले’
निवेदितांचे शब्दतेज हे
जन जागविण्या नित्य स्मरू ॥२॥

दुर्बलतेला दूर सारुनी
अन्यायाशी झुंज हवी
चिंतन-शिक्षण-प्रबोधनातून
वाट सापडे नित्य नवी
कितीही असूदे प्रवाह बळकट
उलट पोहूनी पार करू ॥३॥

निवेदितांची अर्पण वृत्ती
अमोघ वाणी-अपार भक्ती
गुरु शिष्येचे नाते उत्कट
अखंड प्रेरक स्त्री शक्ती
अंतःकरणी रुजवून सारे
संघवृत्तीने मार्ग क्रमू ॥४॥

वरील गीत ‘छात्र प्रबोधन’च्या
संकेतस्थळावर जरूर ऐका.

पत्त्यामध्ये वर्गणीचा कालावधी 11-1/Oct. 10 असल्यास तुमची वर्गणी संपली आहे.
ती त्वरीत भरावी. पत्त्यामध्ये काही चुका असल्यास त्या तातडीने मुख्यकेंद्रावर कळवा.

संपर्क पत्ता :

संपादक, छात्र प्रबोधन, ज्ञान प्रबोधिनी

५१० सदाशिव पेठ, पुणे 411030

☎ (०२०)२४२०७ १७४/१७९

ई-मेल : jpchhatra@rediffmail.com

संकेतस्थळ : www.chhatraprabodhan.org

या अंकाची किंमत : ₹ १५/-

वार्षिक वर्गणी : ₹ १८०/-

प्रकाशन दिनांक :

सौर ९ आश्विन, शके १९३२

१ ऑक्टोबर २०१०

प्रिय पोस्टमन,

हा अंक तुम्ही आमच्या लाडक्या मुलामुलींपर्यंत पोहोचवून फार मोठं काम करता. मुलंमुली या मासिकाची फार आतुरतेने वाट पाहात असतात. मासिक वेळेवर मिळाले नाही अथवा मिळालेच नाही तर ती नाराज होतात, त्यांचा तुमच्यावरचा अन् आमच्यावरचाही विश्वास कमी होतो. असं झालेलं तुम्हालाही निश्चितच आवडणार नाही. हो ना !

तेव्हा हे मासिक खात्रीशीरपणे, विनाविलंब शेजारच्या (→)पत्त्यावर द्यावे ही आपुलकीच्या नात्याने विनंती,

तुमचा-संपादक, छात्र प्रबोधन.

प्रति -